

2012

Οικονομική κρίση και ύφεση στην Ελλάδα: 2008-2012

Ο ρόλος των Μνημονίων συνεργασίας
μεταξύ Ελλάδος και Ευρωπαϊκής Ένωσης

Όνομα φοιτητή: ΜΑΛΙΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΗ

Αριθμός μητρώου: 2004242

Τμήμα: ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ

Σχολή: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ίδρυμα: ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

Εισηγητής καθηγητής: ΛΥΓΓΙΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	2
Ευχαριστίες	3
Περίληψη.....	5
Πρόλογος.....	7
Ενότητα 1 ^η : Οικονομικές κρίσεις στην Ελλάδα	10
Ενότητα 2 ^η : Η ελληνική κρίση χρέους του 2008-2012	20
Ενότητα 3 ^η : Οι συνέπειες της μνημονιακής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	49
Ενότητα 4 ^η : Συμπεράσματα	60
Βιβλιογραφία	65
Βιβλία.....	65
Άρθρα	66

Ευχαριστίες

Η εν λόγω πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2011-2012 στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών μου στο τμήμα Χρηματοοικονομικής και Ελεγκτικής. Προτού προχωρήσουμε στην παρουσίαση της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους εκείνους που συνέβαλλαν στην ολοκλήρωσή της και ιδιαίτερα:

Τον εισηγητή του ερευνητικού θέματος και καθηγητή του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος της Καλαμάτας, κύριο Αλέξανδρο Λυγκίτσο. Χωρίς τις σαφείς παρατηρήσεις, την εμπειρία και την διάθεση των γνώσεων του θα ήταν αδύνατο να περατώσω την μελέτη μου.

Το υπαλληλικό προσωπικό της βιβλιοθήκης του Τ.Ε.Ι., της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης και της Λαϊκής Βιβλιοθήκης της Καλαμάτας που διευκόλυναν την έρευνά μου με τις ευγενικές τους υπηρεσίες και την αναζήτηση όσο το δυνατόν πιο πρόσφατων και ολοκληρωμένων πληροφοριών σχετικά με την ελληνική οικονομία.

Την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράστασή, την υπομονή και την συνεχή στήριξη που μου έδειξαν όλα αυτά τα χρόνια. Χάρη στην ανιδιοτελή τους προσφορά κατόρθωσα να ολοκληρώσω την μελέτη και να περατώσω τις σπουδές μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους φίλους και συμφοιτητές για την συνεχή κριτική τους πάνω στο κείμενο της εργασίας και την χρήσιμη ανταλλαγή γνώσεων καθ' όλη την διάρκεια της διατριβής μου σε όλα της τα στάδια.

Με εκτίμηση

Μάλιου Ανδριανή

Περίληψη

Θέμα: Η οικονομική κρίση και η ύφεση στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2008-2012, καθώς επίσης ο ρόλος των Μνημονίων συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης. **Σύνοψη:** Η μη αποδοτική οικονομική πολιτική της Ελλάδας των τελευταίων δεκαετιών καθώς και η κεφαλαιοκρατική στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδήγησαν την χώρα σε βαθιά ύφεση, η οποία εκδηλώθηκε κυρίως κατά την τετραετία του 2008-2012. Στην εργασία που ακολουθεί πρόκειται να εξετάσουμε τα αίτια της ύφεσης, τα χαρακτηριστικά της, αλλά και τα πιθανά μέσα εξυγίανσης της ελληνικής οικονομίας. **Σκοπός:** Σκοπός της εργασίας είναι κατ' αρχάς η σε βάθος μελέτη του σύγχρονου αυτού φαινομένου. Η εξερεύνηση των διαφόρων πτυχών του ζητήματος, που σήμερα παραμένει αμφιλεγόμενο, αλλά και η έκθεση συμπερασμάτων και προτάσεων αποτελούν επιπλέον στόχους της παρούσας μελέτης. **Μεθοδολογία και Υλικό:** Για την προσέγγιση του θέματος χρησιμοποιήσα βασικά συγγράμματα με θέμα την ιστορία της ελληνικής οικονομίας. Καθώς το θέμα της εργασίας παραμένει επίκαιρο και βρίσκεται σε εξέλιξη, χρειάστηκε να ανατρέξω σε σχετικά ενυπόγραφα άρθρα του επίσημου Τύπου και να τα παραθέσω ως πηγές υπό διερεύνηση. Τέλος, επίσημες ιστοσελίδες, όπως εκείνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας χρησιμοποιήθηκαν για την άντληση των νεότερων εξελίξεων όσον αφορά την κρίση και τις μνημονιακές συμφωνίες της

Ελλάδας. **Συμπεράσματα:** Από την έρευνά μας προκύπτει ότι η οικονομική κρίση μπορεί να λειτουργήσει ωφελιμιστικά υπέρ των μεγάλων τραπεζικών επιχειρήσεων και των μετόχων τους. Το γεγονός ότι σήμερα τα μέχρι προσφάτως σταθερά οικονομικά κράτη βιώνουν ένα ντόμινο κρίσης, αστάθειας και ύφεσης υποδηλώνει ότι η ελληνική διαχείριση της χρηματοπιστωτικής πολιτικής μάλλον συνέδραμε παρά δημιούργησε την επερχόμενη βαθιά κρίση.

Λέξεις-κλειδιά: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Τρόικα, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Μνημόνιο, Ομόλογα, Χρέος, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ευρωζώνη, Ελληνική Μεταπολίτευση.

Πρόλογος

Ήδη από τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια η Ελλάδα υπέφερε από την πρώιμα άστοχη οικονομική της πολιτική η οποία χαρακτηριζόταν από συμφωνίες δανεισμού υπέρογκων ποσών υπό δυσμενείς όρους και με την παρακώλυση της όποιος εξόφλησής τους εξαιτίας του ανεξέλεγκτου κύματος της διαφθοράς και της παραοικονομίας.

Παρ' όλα αυτά, το γεγονός ότι η κρίση του χρηματοπιστωτικού συστήματος εξαπλώνεται ραγδαία σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του μεγάλου «κράτους» που ονομάζουμε Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει. Σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η ύφεση υπήρξε όχι μόνο προβλέψιμη, αλλά και εσκεμμένη, αφού οι ισχυροί της παγκόσμιας οικονομίας συχνά ωφελούνται από τέτοιες «συγκυρίες» με πολλούς τρόπους.

Στην στενότερη ελληνική κοινωνία, η κρίση εμφανίστηκε σαν «κεραυνός εν αιθρία» παρά το γεγονός ότι όλοι γνώριζαν λιγότερο ή περισσότερο τις ελαττωματικές πτυχές της δανειακής πολιτικής της χώρας. Στο διάστημα τεσσάρων χρόνων και με την εναλλαγή διαφορετικών κυβερνήσεων και ιδεολογιών η Ελλάδα γνώρισε την απότομη αύξηση των δεικτών της ανεργίας, την ενίσχυση του μεταναστευτικού ρεύματος «προς τα έξω», τις σημαντικές εκπτώσεις σε μισθούς συντάξεις και κρατικές παροχές και την ένταση της έλλειψης ρευστότητας. Ένας αξιόλογος αριθμός επιχειρήσεων αναγκάστηκαν

να «βάλουν λουκέτο», ενώ η αρνητική προπαγάνδα από τις χώρες της βαριάς βιομηχανίας και της ισχυρής οικονομίας έγινε πια συστηματική.

Σε μια τέτοια εποχή οι μελέτες που αφορούν στην ελληνική κρίση και τις οικονομικές συμφωνίες της χώρας με την Ευρωζώνη, που είναι πια γνωστές ως «Μνημόνια», πληθαίνουν και ποικίλουν. Τι περισσότερο προσφέρει λοιπόν αυτή η εργασία; Πιθανότατα, θα βρείτε σε αυτήν μια πιο ανθρωπιστική οπτική, που εστιάζει στις τελικές επιπτώσεις στον τομέα της Παιδείας, της Υγείας, της οικογένειας και της κοινωνίας που επέφεραν οι μνημονιακές συμφωνίες. Ωστόσο, οι «πρακτικές» συνέπειες δεν παρακάμπτονται και η οικονομία, η ρευστότητα, η επιχειρηματικότητα παραμένουν στο επίκεντρο της έρευνας.

Βεβαίως είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η ύφεση δεν μαστίζει αυτή την εποχή μόνο την Ελλάδα, ούτε προέρχεται από αυτήν. Η κρίση αφορά, καθώς φαίνεται, κυρίως τον τρόπο λειτουργίας του νεοφιλελεύθερου οικονομικού συστήματος που διέπει την Ευρώπη, γι' αυτό και σήμερα πολλές «πρώην δυνατές» χώρες, όπως η Ισπανία, η Ουγγαρία και η Ισλανδία βιώνουν παρόμοια λιτότητα και εκφράζουν την ίδια αντίθεση στην μη αποδοτική πολιτική των επικεφαλής της παγκόσμιας οικονομίας.

Σε πολλές περιπτώσεις θα παρατηρήσετε ότι η μελέτη στηρίζεται σε έγκριτα άρθρα και σε δημοσιεύσεις των ίδιων των εμπλεκομένων, όπως είναι τα αρμόδια Υπουργεία και οι ευρωπαϊκοί φορείς. Αυτό συμβαίνει επειδή, καθώς το θέμα παραμένει επίκαιρο και σε εξέλιξη, είναι τυπικά αδύνατη η

αποστασιοποίηση, η παντελώς αντικειμενική ματιά και η ιστορική κριτική του ζητήματος. Για τον λόγο αυτόν, επιχειρήθηκε να προσφερθούν όλα τα εργαλεία και τις πηγές που θα χρειαστεί κάποιος, ώστε να είναι σε θέση για να τα κρίνει σφαιρικά.

Κλείνω με την ελπίδα να σας ικανοποιήσει η ανάγνωση και η κατά το δυνατόν ακριβολογία της μελέτης.

Ενότητα 1^η : Οικονομικές κρίσεις στην Ελλάδα

Τόσο στην πρόσφατη Ιστορία της, όσο και στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας της η Ελλάδα βρέθηκε συχνά έρμαιο των κάκιστων χρηματοπιστωτικών της επιλογών. Η παραδοσιακά καιροσκοπική οικονομική πολιτική της χώρας την έφερε πολλές φορές στα όρια της φτώχειας και της χρεοκοπίας, τα οποία μάλιστα υπερέβη κάποιες φορές, όπως θα δούμε παρακάτω.

Η μακρά ιστορία του ελληνικού δανεισμού ξεκινά από τα πρώτα χρόνια της Απελευθέρωσης, όταν οι επαναστατημένοι Έλληνες προχωρούσαν στην σύναψη δανειακής συμφωνίας με την συμμαχική προς αυτούς Αγγλία.

Στην πραγματικότητα, οι πρώτες εξεγέρσεις του υπόδουλου ελληνισμού χρηματοδοτήθηκαν από φιλέλληνες και ομογενείς του εξωτερικού, ωστόσο, το νεοσύστατο κράτος βρέθηκε σε μεγάλη δυσχέρεια αμέσως μετά την ίδρυσή του.

Για την αντιμετώπιση της προβληματικής αυτής κατάστασης οι Έλληνες ζήτησαν και έλαβαν από τους χρηματοπιστωτικούς οίκους του Λονδίνου δυο υπέρογκα δάνεια (1824-5) σε χρυσές λίρες. Οι επαχθείς όροι της συμφωνίας σε συνδυασμό με την συνεχόμενη έλλειψη ρευστότητας οδηγούσαν την χώρα στην χρεοκοπία, αφού το νέο κράτος έλαβε ένα ελάχιστο μέρος από το ποσό που δανείστηκε ως ρευστό, ενώ το μεγαλύτερο μέρος χρησιμοποιήθηκε για

την αποπληρωμή των προμηθειών του στρατιωτικού υλικού της επανάστασης και των τόκων τους. Ως εγγύηση για την τακτοποίηση των δανειακών υποχρεώσεων, η Ελλάδα υποθηκεύει τις «εθνικές γαίες», τα κτήματα δηλαδή που βρίσκονταν προηγουμένως στην κυριότητα των Οθωμανών και, αφού εγκαταλείφθηκαν από τους τελευταίους μετά την επανάσταση, είχαν περιέλθει στην ιδιοκτησία του ελληνικού κράτους. Έτσι, το 1927 η χώρα κήρυξε πτώχευση.

Στην πραγματικότητα κατά το ίδιο έτος ο τότε πρωθυπουργός Ιωάννης Καποδίστριας είχε αναγκαστεί να απευθύνει έκκληση στις Μεγάλες Δυνάμεις ζητώντας τώρα ένα νέο δάνειο προκειμένου να «κινηθεί» η εγχώρια οικονομία. Καθώς, όμως, η πιστοληπτική αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας φανερώνεται χαμηλή, οι Μεγάλες Δυνάμεις αρνήθηκαν να ενισχύσουν την χώρα με νέους δανεισμούς, οι οποίοι θα ήταν τελικά αδύνατο να εξυπηρετηθούν υπό τις παρούσες συνθήκες. Κάπως έτσι η Ελλάδα οδηγήθηκε στην περιβόητη μετεπαναστατική οικονομική κρίση που ολοκληρώθηκε με την πλήρη πτώχευση του κρατικού μηχανισμού.

Μερικά χρόνια αργότερα, το ελληνικό κράτος θα βρισκόταν ξανά αντιμέτωπο με την σφοδρή οικονομική εξαθλίωση. Πράγματι, το 1843, όταν το κράτος αδυνατούσε να αποπληρώσει κανονικά τα τοκοχρεολύσια, όπως όφειλε, στις τράπεζες των Μεγάλων Δυνάμεων, γεννήθηκε η ανάγκη να παρθούν αυστηρά μέτρα λιτότητας. Επί της ουσίας, το πρόβλημα προέκυψε και πάλι ως

αποτέλεσμα κακοδιαχείρισης, αφού οι κυβερνήσεις δεν αξιοποίησαν τα δάνεια σε επενδύσεις και υποδομές αλλά τα κατασπατάλησαν για τις ανάγκες των εμφυλίων συγκρούσεων που ακολούθησαν τις προσπάθειες αναδιοργάνωσης του ελληνικού κράτους μετά την επανάσταση.

Παρά την αυστηρότητα των μέτρων και την υψηλή φορολόγηση, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να φανεί συνεπής στις δανειακές της υποχρεώσεις. Για να διεκπεραιωθούν οι ανάγκες της χώρας, το κράτος ζητά νέο υψηλότερο δάνειο ώστε να μπορέσει να εξοφλήσει μέρος των παλιών δανείων και να διοχετεύσει το υπόλοιπο ποσό στην ελληνική αγορά, ωστόσο, οι Μεγάλες Δυνάμεις αρνούνται και απειλούν την χώρα με δικαστικές διώξεις. Στο πλαίσιο αυτών των πιέσεων κι έπειτα από θυελλώδεις διαπραγματεύσεις τα δύο μέρη υπογράφουν το πρώτο Μνημόνιο μέσω του οποίου ορίζεται το μέρος του ποσού που θα κληθεί να αποπληρώσει η Ελλάδα σε άμεσο χρονικό διάστημα, αλλά και τα μέτρα που θα πρέπει να παρθούν από την κυβέρνηση προκειμένου να εξασφαλιστούν τα απαραίτητα χρήματα.

Κατά τις επιταγές αυτού του Μνημονίου, οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων περικόπτονται κατά 20%, το 1/3 από αυτούς απολύεται και η παροχή συντάξεων παγώνει. Οι περικοπές δεν αφήνουν ανεπηρέαστες τις στρατιωτικές δαπάνες που μειώνονται κατά 60% συμπεριλαμβανομένων των μειώσεων του ένστολου δυναμικού. Αξίζει να αναφέρουμε ως χαρακτηριστικό της δραματικής αυτής κατάστασης το γεγονός ότι οι στρατιωτικοί πληρώνονταν

για ένα διάστημα σε καλλιεργήσιμη γη και όχι σε χρήματα. Ακόμη, οι δείκτες φορολόγησης αυξήθηκαν εκ νέου, ενώ επιβλήθηκαν έκτακτες εισφορές προς το δημόσιο.

Στον τομέα των υποδομών οι «λύσεις» υπήρξαν περισσότερο ακραίες και ριζοσπαστικές, αφού τα δημόσια έργα που βρίσκονταν σε εξέλιξη πάγωσαν, ενώ οι μηχανικοί του κράτους με την σειρά τους απολύθηκαν. Ακόμη, ακριβώς όπως συνέβη το 2011, τα αυθαίρετα κτίσματα νομιμοποιήθηκαν καθώς το δημόσιο αντάλλαξε την ανοχή του με υψηλά ποσά ως πρόστιμα. Από την άλλη μεριά, ο τομέας της Δημόσιας Υγείας κατέρρευσε με τελικό αποτέλεσμα την διάλυσή του. Επιπλέον, το Εθνικό Τυπογραφείο και οι Δασονομικές Υπηρεσίες έπαυσαν την λειτουργία τους.

Η ύφεση στην οποία περιέπεσε η χώρα είναι αυτή που πιθανότατα οδήγησε στην Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, γεγονός που τελικά ευνόησε την δημοκρατία.

Χρειάστηκε να περάσουν ελάχιστα χρόνια από αυτήν την κρίση για να ξαναβρεθεί η χώρα σε παρόμοια ταραχή. Κατά την πρωθυπουργία του Δηλιγιάννη, η κακή οικονομική και η πολυέξοδη στρατιωτική πολιτική αύξησαν ραγδαία το δημόσιο έλλειμμα. Έτσι, ο διάδοχος του στην κυβέρνηση Χαρίλαος Τρικούπης αναγκάστηκε να προχωρήσει στην λήψη τριών διαδοχικών δανείων κατά τα τρία τελευταία έτη της δεκαετίας του 1880.

Στην πραγματικότητα, ο Τρικούπης φιλοδοξούσε να διευθετήσει τις άμεσες οικονομικές υποχρεώσεις του κράτους προς τους δανειστές, να ενισχύσει την εγγώρια ρευστότητα και να υλοποιήσει το προεκλογικό του πρόγραμμα, που περιελάμβανε ποικίλα και πολυδάπανα έργα. Μόνο στην αρχή της επόμενης δεκαετίας, όταν επανεκλέχθηκε, συνειδητοποίησε την υποτροπή της κατάστασης. Έτσι, αναζήτησε υποψήφιους δανειστές, αλλά κανείς δεν επεδίωκε να συνάψει οικονομικές συμφωνίες με την εξαθλιωμένη Ελλάδα. Εν τέλει, ο Τρικούπης παραιτήθηκε. Η κυβέρνηση Σωτηρόπουλου που μεσολάβησε της παραίτησης και της επανεκλογής του Τρικούπη κατόρθωσε να λάβει δάνειο, αφού αξιοποίησε τις γνωριμίες των πολιτικών της προσώπων, με ιδιαίτερα τοκογλυφικούς όρους.

Όταν ο Τρικούπης επανεκλέχθηκε, την επόμενη τετραετία, κατόρθωσε να αναιρέσει το επαχθές αυτό δάνειο και να αναζητήσει δανεισμό κάτω από πιο υγιείς συνθήκες και βιώσιμους όρους, όμως δεν τα κατάφερε. Το αποτέλεσμα ήταν η παραδοχή της πτώχευσης του ελληνικού κράτους το 1893. Για ένα διάστημα η Ελλάδα πάγωσε την πληρωμή του χρέους και μείωσε την πληρωμή των τόκων και των επιτοκίων, πράγμα που επιβάρυνε τις ήδη τεταμένες εξωτερικές σχέσεις της χώρας με το διεθνές σκηνικό.

Καθώς το αρνητικό κλίμα είχε πια τονωθεί από την αδυναμία της Ελλάδας να τηρήσει τα όσα είχε συμφωνήσει, ένα κύμα αρνητικής προπαγάνδας κατά της χώρας κατέκλυσε την Ευρώπη και στην μικρή Ελλάδα αυτόνομα εθνικιστικά

κινήματα άρχισαν να τρέφονται από την δυσφήμιση των ξένων. Η οικονομική κρίση είχε πια μετατραπεί σε κοινωνική.

Το 1897 ακολούθησε ο ελληνοτουρκικός πόλεμος γνωστός και ως «ο πόλεμος των 30 ημερών», όπου η ήττα της Ελλάδας έφερε την χώρα σε ακόμη πιο δυσμενή κατάσταση, αφού κλήθηκε να καταβάλλει στην Τουρκία επιπλέον πολεμικές αποζημιώσεις. Η χρονιά αυτή έμεινε στην Ιστορία ως «το έτος της εθνικής ταπείνωσης». Έτσι, την επόμενη χρονιά η Ελλάδα βρέθηκε πια επίσημα υπό καθεστώς Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου.

Κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1920, η χώρα επιδείκνυε σημαντική βελτίωση και η δραχμή σταθεροποιήθηκε αισθητά. Παρόλα αυτά η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση που ξεκίνησε από την κατάρρευση του Αμερικανικού Χρηματιστηρίου επηρέασε αρνητικά μεταξύ άλλων την ελληνική οικονομία. Έτσι, τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης άρχισαν και πάλι να υποχωρούν. Η γενική δυσχέρεια οδήγησε τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες σε αδυναμία εξόφλησης των οφειλών τους στην Κεντρική Αμερικανική Τράπεζα, ώστε μπορούμε πλέον να μιλάμε για μια «παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση».

Την ίδια εποχή και λόγω της ιδιαίτερης συγκυρίας η κυβέρνηση Βενιζέλου ζητά και λαμβάνει νέα δάνεια από την Αγγλία εκτοξεύοντας τους δείκτες του εξωτερικού χρέους. Παράλληλα, τα έσοδα που προέκυπταν από την εξαγωγή προϊόντων μειώνονται αισθητά καθώς η αγοραστική δύναμη των χωρών με τις οποίες η Ελλάδα βρισκόταν σε τακτική εμπορική συναλλαγή διανύει πλέον την

περίοδο της μεγάλης της ύφεσης. Με όλα αυτά η χώρα κατέληξε σύντομα και σε κρίση συναλλάγματος, αφού για να διατηρήσει σταθερή την ισοτιμία της δραχμής με τα ξένα νομίσματα, η Εθνική Τράπεζα εξάντλησε τα αποθέματα της σε χρυσό και η χώρα βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση.

Παρόλο που ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναζήτησε επίμονα νέους δανειστές, τα ευρωπαϊκά κράτη στέκονταν δύσπιστα απέναντι στην ελληνική δυνατότητα της μελλοντικής εξόφλησης. Πολύ γρήγορα η χώρα βγήκε από τον «κανόνα του χρυσού» που προϋπέθετε την ύπαρξη αποθεματικού χρυσού ως αντίκρισμα στα χρηματικά ποσά που έρρεαν στην αγορά. Το ελληνικό κράτος βυθίστηκε στην φτώχεια και οι δυσμενείς συνθήκες οδήγησαν τον Ελευθέριο Βενιζέλο στην παραίτηση.

Το 1936 η χώρα βρίσκεται υπό την δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά, ενώ ετοιμάζεται να αντιμετωπίσει την επέλαση του ναζιστικού στρατού υπό τον Αδόλφο Χίτλερ που απειλεί ολόκληρη την Ευρώπη. Με τρομερή ευελιξία ο Μεταξάς κατορθώνει να κηρύξει επαχθές μέρος του δανεισμού ο οποίος βαραίνει την ασθενική ελληνική οικονομία. Συγκεκριμένα χρησιμοποιεί τα ένδικα μέσα για να αρνηθεί την αποπληρωμή του δανείου που η χώρα είχε εισπράξει από το Βέλγιο με το επιχείρημα ότι η συμφωνία ήταν εξαρχής τοκογλυφική εις βάρος της Ελλάδας και θα ήταν αδύνατο να πληρωθεί. Πράγματι, το Διεθνές Δικαστήριο δικαίωσε την Ελλάδα. Μάλιστα, η Αργεντινή χρησιμοποίησε στα μέσα της δεκαετίας του 2000 το ίδιο δεδικασμένο

προκειμένου να απαλλαγεί από μια παρόμοια δυσμενή συμφωνία και δικαιώθηκε.

Ο Β Παγκόσμιος πόλεμος όμως διέλυσε ακόμη περισσότερο την οικονομία της χώρας που ήδη έπασχε. Με την λήξη του η Ελλάδα εντάχθηκε στο σχέδιο Μάρσαλ αλλά οι αναταραχές και οι δαπάνες του Εμφυλίου πολέμου δεν επέτρεψαν την αναβάθμιση της. Παρόλα αυτά, από την Συμφωνία της Βάρκιζας (1944) και έπειτα το ελληνικό κράτος έδειξε αξιοζήλευτη πρόοδο και χαρακτηρίστηκε ως μια από της ταχύτερες οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες του διεθνούς σκηνικού.

Το 1965 με την ανατροπή του δημοκρατικού καθεστώτος και την επιβολή της Χούντας των Συνταγματαρχών η Ελλάδα ξεκινά μια νέα πορεία προς την δυσχέρεια. Για την διατήρησή τους στην εξουσία οι ολιγαρχικοί σπεύδουν να πραγματοποιήσουν ποικίλα έργα υποδομών και να προσφέρουν υψηλά δάνεια στους πολίτες. Παρά το γεγονός ότι τα δάνεια δίνονταν τυπικά για την ανάπτυξη της οικονομίας, ο ελλιπής έλεγχος και οι «χαλαρές» τραπεζικές συμφωνίες επέτρεπαν στον καθένα να πάρει ένα υπέρογκο δάνειο και να το καταναλώσει χωρίς να επενδύσει στο ελάχιστο, αλλά και χωρίς να είναι σε θέση να το εξοφλήσει. Καθώς η οικονομία κατέρρεε, το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων προς το εξωτερικό όξυνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση.

Μερικά χρόνια αργότερα, το 1973, η κρίση του πετρελαίου, που αποτελεί συνέπεια του πολέμου μεταξύ Αραβίας και Ισραήλ εκτοξεύει την τιμή του «μαύρου χρυσού» στα ύψη με αποτέλεσμα να αυξηθούν κατακόρυφα οι τιμές όλων των προϊόντων. Συνεπώς, ο πληθωρισμός μεγαλώνει. Στο μεταξύ, έχει αναζωπυρωθεί στο εσωτερικό της χώρας το τεράστιο ρεύμα αστυφιλίας που οδηγεί τους πολίτες στα μεγάλα αστικά κέντρα και ερημώνει την ύπαιθρο. Παρά την υψηλή ανεργία, η χώρα αναζητά εργατικά χέρια για να τονώσει το δυνατό της σημείο, το εμπόριο αγροτικών προϊόντων.

Ο Τάκης Κατσιμάρδος δηλώνει ότι κατά την περίοδο της δικτατορίας των Απριλιανών το ελληνικό κράτος τριπλασίασε το εξωτερικό του χρέος σε σύγκριση με τα ποσά που είχε δανειστεί από το 1830. Τότε ήταν που τέθηκε εντονότερα το ζήτημα του υπερβολικού δανεισμού και της υπέρογκης αύξησης των εξωτερικών χρεών, αφού ο πληθωρισμός άγγιξε το 30%.

Από το 2008 η Ελλάδα βρίσκεται ξανά εν μέσω μιας σημαντικής οικονομικής κρίσης. Η ύφεση οφείλεται τόσο στην συστηματικοποίηση των εσωτερικών δανείων, τα οποία σπανίως χρησιμοποιούνταν για επενδύσεις και συχνά ήταν αδύνατο να αποπληρωθούν, όσο και στην αύξηση του εξωτερικού δανεισμού, ο οποίος γινόταν τακτικά υπό δυσμενείς όρους για την χώρα, ώστε το κράτος να αποπληρώνει σήμερα κατά κανόνα τους τόκους και τα επιτόκια και όχι μέρος του κεφαλαίου των ποσών που είχαν δανειστεί. Βεβαίως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση επιβάρυνε κατά πολύ την ήδη πάσχουσα κατάσταση.

Πλήθος χωρών, οι οποίες είναι γνωστές για την μέχρι προηγουμένως σταθερή τους ανάπτυξη, αντιμετωπίζουν τώρα την ανάγκη για μεταρρυθμιστικά μέτρα λιτότητας. Σήμερα, η Ελλάδα βρίσκεται σε κρίση χρέους. Οι όροι υπό τους οποίους καλείται να ανταπεξέλθει στις δανειστικές της υποχρεώσεις αποδεικνύονται βασικά μη βιώσιμοι. Περισσότερα για την χρηματοπιστωτική κρίση της περιόδου 2008-2012 παρατίθενται στο κεφάλαιο που ακολουθεί¹.

¹ Βλ. Τσουλφίδης, Λ. (2011), *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη: σελ. 15-27, 70-78, 81-101, 106-131, 177-213, 214-138 και 251-312, Ασδραχάς Σ. (1988), *Οικονομία και νοσοτροπίες*, Ερμής, Αθήνα: σελ. 19-45 και Μακαρέζος, Ν. (2006) *Η Οικονομία της Ελλάδος*, Αθήνα: σελ. 37-245.

Ενότητα 2η: Η ελληνική κρίση χρέους του 2008-2012

Στην Ελλάδα η πιο πρόσφατη οικονομική κρίση, που προσδιορίστηκε ως τέτοια μόλις τα τελευταία 4 χρόνια, δεν εμφανίστηκε ως κεραυνός εν αιθρία. Στο σύνολό της η μεταπολιτευτική πολιτική είχε άλλωστε καλλιεργήσει τις κατάλληλες συνθήκες που έφεραν την χώρα στο χείλος της χρεοκοπίας, μια ριψοκίνδυνη κατάσταση από την οποία η Ελλάδα δεν έχει ακόμη διαφύγει.

Από την δεκαετία του '80 μέχρι το 2008 οι πολιτικές κυβερνήσεις επέμεναν να δανειοδοτούνται αδιάκοπα από τις ξένες δυνάμεις. Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981 και η μετέπειτα προσχώρησή της στην Ευρωζώνη, το 2001, επέτρεψαν στην χώρα να λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερα δάνεια από τις συμμαχικές χώρες και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Αν και επικρατεί ακόμη και σήμερα μεγάλη σύγχυση ως προς τις διαφορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης, θα μπορούσαμε επιγραμματικά να πούμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά ένα συμμαχικό μέτωπο χωρών που απαιτεί ως έναν βαθμό την δημοκρατική πολιτική ιδεολογία των χωρών και την τήρηση ενός ενιαίου νομοθετικού πλαισίου, ενώ διευκολύνει τις εμπορικές συνδιαλλαγές και την πολιτισμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Από την άλλη μεριά, τα κράτη-μέλη μπορούν προαιρετικά να ενταχθούν και σε ένα άλλο παρακλάδι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ευρωζώνη. Η σύσταση

της Ευρωζώνης έχει νομισματικό χαρακτήρα και τα μέλη της επιβάλλεται να χρησιμοποιούν ένα κοινό νόμισμα, το ευρώ. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι για την ένταξή του στην Ευρωζώνη ένα κράτος πρέπει κατ' αρχάς να είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης κι έπειτα να πληροί ορισμένες βασικές προϋποθέσεις που σχετίζονται με την οικονομική σταθερότητα και τους ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης².

Έχει πολύ συχνά ειπωθεί ότι η προσχώρηση της Ελλάδας στην Ευρωζώνη έδωσε στην χώρα μια σημαντική ώθηση στην πορεία προς την οικονομική καταστροφή. Οι καταγγελίες αυτές βασίζονται τα επιχειρήματά τους σε σκάνδαλα κατά τα οποία η ελληνική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Σημίτη παρενέβη στις μελέτες της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και προσέφερε πλαστά στοιχεία στην Ευρώπη αναφορικά με την οικονομική δύναμη της Ελλάδας προκειμένου η τελευταία να επιτύχει την ένταξή της στην Ευρωζώνη.

Σήμερα η υπόθεση έχει οδηγηθεί στα δικαστήρια, αλλά δεν έχει προκύψει κάποιο επίσημο πόρισμα. Συνεπώς δεν μπορούμε παρά να αναφέρουμε το γεγονός χωρίς να προχωράμε στην διεξαγωγή απόλυτων συμπερασμάτων. Παρόλα αυτά πρόσωπα της ευρωπαϊκής διοίκησης έχουν μιλήσει πολλές φορές για την «απάτη που φαίνεται να υπέστησαν από την τότε ελληνική

² Βλ. Μαραβέγιας Ν., Σακελλαρόπουλος Θ. (2006), *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα: Οικονομία, κοινωνία και πολιτικές*, Διόνικος, Αθήνα: σελ. 386-389, Συλλογικό έργο, *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: παρόν, παρελθόν και μέλλον*, Θεμέλιο, Αθήνα: σελ. 1-34 και 37-148.

κυβέρνηση» ως ανυπόστατη φήμη. Στο άρθρο που ακολουθεί, ο τέως πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Σημίτης και ο διδάκτωρ της Οικονομίας Γιάννης Στουρνάρας δημοσιεύουν στην εφημερίδα Guardian την δική τους εκδοχή για το σκάνδαλο³.

Στο άρθρο τους ξεκινούν την τοποθέτησή τους με την αφορμή του κοινού προβληματισμού που κατέλαβε τους βουλευτές του Γερμανικού Κοινοβουλίου κατά την σύγκληση που αφορούσε την έγκριση νέου δανείου ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ προς το ελληνικό κράτος. Πράγματι, η διαβούλευση αυτή κατέληξε γρήγορα στο ερώτημα κατά πόσο η χώρα ήταν έτοιμη να συμμετάσχει στην χρήση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του ευρώ.

Οι Σημίτης και Στουρνάρας προχωρούν την τοποθέτησή τους υποστηρίζοντας ότι ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να ικανοποιήσει τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια σύγκλισης. Οι ίδιοι σε μια προσπάθεια να αντικρούσουν τις σκανδαλώδεις φημολογίες για την κατάθεση χαλκευμένων στοιχείων προκειμένου να ενταχθεί η Ελλάδα στην Ευρωζώνη, ισχυρίζονται μάλιστα ότι το κράτος χρησιμοποίησε ως όφειλε όλα τα διαθέσιμα μέσα: την σύγχρονη δημοσιονομική πολιτική, την ισχύουσα νομισματική πολιτική, την εξορθολογισμένη εισοδηματική πολιτική, τις απαραίτητες κι εκτενείς αποκρατικοποιήσεις τραπεζών και δημοσίων

³ Βλ. Σημίτης Κ., Στουρνάρας Γ., «Δεν φταίει η Ελλάδα για την κρίση στην Ευρωζώνη», *Ημερησία*, 27.4.2011 (αναδημοσίευση του σχετικού άρθρου στην εφημερίδα Guardian)

επιχειρήσεων. Κατ' αυτούς με όποιον τρόπο κι αν αποπειραθεί κανείς να εκτιμήσει τις δημοσιονομικές επιδόσεις της περιόδου (ταμειακό ή εθνικολογιστικό) δεν θα μπορέσει παρά να παραδεχθεί ότι το κρατικό έλλειμμα μειώθηκε δέκα εκατοστιαίες μονάδες, από 12,5% του ΑΕΠ το 1993 σε 2,5% το 1999, υπογραμμίζοντας μάλιστα ότι 1999 ήταν το έτος οπότε ίσχυαν τα οικονομικά στοιχεία βάσει των οποίων ελήφθη η απόφαση συμμετοχής της Ελλάδος στην Ευρωζώνη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Santa Maria da Feira τον Ιούνιο του 2000.

Ακόμη, στο άρθρο υποστηρίζεται ότι και τα λοιπά μεγέθη που συγκροτούν τα κριτήρια ονομαστικής σύγκλισης, όπως για παράδειγμα ο πληθωρισμός, τα μακροχρόνια επιτόκια, το δημόσιο χρέος και η συναλλαγματική ισοτιμία, είχαν αντίστοιχα θετική πορεία. Επιμένουν να υπενθυμίζουν δε ότι η απόφαση της ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ πάρθηκε έπειτα από την ενδελεχή εξέταση των επιδόσεων της ελληνικής οικονομίας, μια εξέταση που πραγματοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Οικονομική και Χρηματοπιστωτική Επιτροπή και ενισχύθηκε από τις αντίστοιχες γνωματεύσεις τους.

Οι Στουρνάρας και Σημίτης δεν διστάζουν ακόμη να καυχηθούν πως η μείωση του κρατικού ελλείμματος και του πληθωρισμού καθώς και ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ άρχισε να βελτιώνεται παρά το γενικότερο δυσάρεστο οικονομικό κλίμα και την σφιχτή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική της περιόδου

εκείνης, που όμως ήταν αναγκαίο κακό για την επίτευξη των παραπάνω στόχων. Συγκεκριμένα ο ρυθμός της ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ από αρνητικός κατά το 1993 ανέβηκε στο 4% γύρω στα τέλη της δεκαετίας του 1990, ενώ διατηρήθηκε σε αυτά τα επίπεδα μέχρι το τέλος του 2007. Χάρη σε αυτές τις εξελίξεις, λένε, οι ιδιωτικές επενδυτικές πρωτοβουλίες αυξήθηκαν, όπως επίσης και η εισροή ξένων κεφαλαίων στην Ελλάδα αφού ο πληθωρισμός και τα επιτόκια μειώθηκαν φθάνοντας σε μονοψήφια ποσοστιαίες μονάδες ύστερα από είκοσι χρόνια διψήφια ποσοστών, δυσπραγίας και οικονομικής ανωμαλίας.

Στο ίδιο άρθρο οι συντάκτες καταγράφουν αποφασιστικά τρεις ως τους βασικότερους λόγους που επικαλούνται όσοι ισχυρίζονται ότι η Ελλάδα κακώς συμμετέχει στην ΟΝΕ, χωρίς να πληροί όντως τις προδιαγραφές. Ως τον πρώτο και τον πλέον γνωστό λόγο καταθέτουν το επιχείρημα ότι η Ελλάδα παραποίησε τα στοιχεία της οικονομίας της για να επιτύχει την είσοδο στην ΟΝΕ.

Ισχυρίζονται ακόμη ότι η τότε νεοεκλεγμένη κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας κατά την χρονιά, τέσσερα χρόνια έπειτα από την έγκριση των στοιχείων της ένταξης της Ελλάδας, προχώρησε στην εντελώς ατυχή και άστοχη επιλογή να μεταβάλλει τον τρόπο καταγραφής των αμυντικών δαπανών με απώτερο σκοπό να ελαφρύνει το δημοσιονομικό βάρος κατά την περίοδο που θα κυβερνούσε. Στην πραγματικότητα επρόκειτο ουσιαστικά για την αλλαγή της

μέχρι τότε ισχύουσας μεθοδολογίας που αφορούσε στην καταγραφή της δαπάνης αμυντικών εξοπλισμών βάσει της ημερομηνίας παραλαβής του υλικού, και στην υιοθέτηση της μεθόδου καταγραφής της δαπάνης με βάση την ημερομηνία πληρωμής των προκαταβολών. Αυτή η αλλαγή της μεθοδολογίας παρουσίασε ακόμη πιο αυξημένα τα προγενέστερα οικονομικά του 2004 κρατικά ελλείμματα. Κάπου εκεί εντοπίζουν οι συντάκτες την αφετηρία μιας περιόδου γεμάτης από έντονη αμφισβήτηση, δυσπιστία και δυσφήμιση της Ελλάδας.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, κατά την γνώμη τους, το σύνθημα «η Ελλάδα μπήκε με πλαστά στοιχεία στην Ευρωζώνη» να παρουσιαστεί ως πρωτοσέλιδο σε πολλές εφημερίδες σε όλο τον κόσμο. Επιμένουν ακόμη ότι αυτό το σύνθημα υιοθετήθηκε από πολλούς πολιτικούς στην Ευρωζώνη και επαναλαμβάνεται συστηματικά ακόμη και σήμερα, κάτι που δεν προσκρούει όντως στην πραγματικότητα.

Βεβαίως, οι συντάκτες του άρθρου εκφράζουν την άποψη ότι κατηγορία αυτή υποδηλώνει μονάχα άγνοια, σκοπιμότητα και ενδεχομένως υποκρισία, διότι ακόμη και με την αλλαγή της προαναφερθείσας μεθοδολογίας και σύμφωνα με τα αναθεωρημένα στοιχεία, το κρατικό έλλειμμα του έτους κρίσεως (1999) έγινε 3.1% του ΑΕΠ από 2.5% που ήταν προηγουμένως. Για την ακρίβεια, χρησιμοποιούν ως τεκμήριο ότι το ποσοστό ανήλθε στα 3.07% σύμφωνα με την Eurostat (AMECO) κι ότι το έλλειμμα αυτό παραμένει χαμηλότερο και

μακράν πιο αξιόλογο από το αντίστοιχο αναθεωρημένο έλλειμμα άλλων χωρών-μελών της Ευρωζώνης που αξιολογήθηκαν με τα στοιχεία του έτους 1997 προκειμένου να αποτελέσουν το «πρώτο κύμα» των χωρών-μελών που δημιούργησαν την ΟΝΕ κατά το έτος 1999.

Καλούν μάλιστα τους αναγνώστες να ανατρέξουν στην ιστοσελίδα της AMECO όπου προκύπτει ότι και πολλές άλλες χώρες-μέλη εισήλθαν στην Ευρωζώνη με κρατικό έλλειμμα υψηλότερο του 3.1% του ΑΕΠ χωρίς να γίνεται στο γεγονός αυτό διαρκή αναφορά, ούτε να διχάζεται η κοινή γνώμη παρόλο που και αυτές παρουσιάζουν σήμερα προβλήματα όπως ακριβώς η Ελλάδα και η ελληνική οικονομία.

Οι συντάκτες εντοπίζουν κατά την γνώμη τους την ευθύνη για αυτό που συνέβη στην τότε κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Βρίσκουν ακόμη πως η ίδια ευθύνη βαραίνει και την διοίκηση της Eurostat αλλά και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που υιοθέτησαν τα δημοσιονομικά στοιχεία που απέστειλε η τότε νέα ελληνική κυβέρνηση χωρίς πραγματικό έλεγχο και χωρίς να καλέσουν επίσημα ούτε την Ελληνική Κεντρική Τράπεζα ούτε την προηγούμενη κυβέρνηση να εκφράσουν την εξειδικευμένη γνώμη τους.

Στο ίδιο έντυπο αναφέρουν μάλιστα ως εντελώς οξύμωρο αυτό που ακολούθησε, το 2006, όταν η Eurostat έκρινε ότι η ορθή μέθοδος καταγραφής των δαπανών αμυντικών εξοπλισμών ήταν αυτή της παραλαβής του υλικού, αυτή δηλαδή που ακολουθούσε η Ελλάδα πριν το 2004. Όμως, παρά την

απόφαση αυτή, η Eurostat δεν προχώρησε στην αναδρομική διόρθωση των στοιχείων. Έτσι, το 3.07% του ΑΕΠ κρατικό έλλειμμα για την Ελλάδα το 1999 διατηρήθηκε ενώ θα έπρεπε να προσαρμοσθεί στη νέα απόφαση και να εξορθολογιστεί.

Η ασήμαντη 0.07% του ΑΕΠ απόκλιση από το όριο της Συνθήκης, που υιοθετήθηκε άκριτα από τα διοικητικά όργανα της Ευρωζώνης έγινε έτσι η αιτία να απαξιωθεί μια τιπάνια προσπάθεια οικονομικής προσαρμογής, υποστηρίζουν οι Σημίτης και Στουρνάρας.

Συνεχίζουν επιπροσθέτως το άρθρο τους με την υπενθύμιση ότι μόλις πρόσφατα αναπτύχθηκε και μια δυσφημιστική προσπάθεια σε βάρος της Ελλάδος με βάση ένα συνηθισμένο συναλλαγματικό swap που έγινε μεταξύ του Ελληνικού Υπουργείου Οικονομικών και της τράπεζας Goldman Sachs το τέλος του 2001, από αυτά που κατά εκατοντάδες γίνονταν την περίοδο εκείνη από όλες τις χώρες-μέλη ως απλές πράξεις διαχείρισης του δημόσιου χρέους. Ωστε η φημολογία ότι η Ελλάδα χρησιμοποίησε χαλκευμένα στοιχεία για να ενταχθεί στην Ευρωζώνη έγινε ξανά ο νέος τίτλος εφημερίδων που και αυτός όμως υιοθετήθηκε από πολλούς εγχώριους πολιτικούς.

Το γεγονός ότι το swap αυτό έγινε δύο ολόκληρα χρόνια μετά το έτος 1999 με τα οικονομικά στοιχεία του οποίου κρίθηκε η απόφαση για ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, και ένα ολόκληρο έτος μετά την απόφαση της ένταξης από το

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Santa Maria da Feira, θα έπρεπε, κατ' εκείνους να ληφθεί σοβαρά υπόψη και να εγείρει πολλά ερωτήματα.

Ως δεύτερο λόγο που αναφέρεται συχνά για να δικαιολογήσει τον ισχυρισμό ότι αποτέλεσε λάθος η ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ είναι οι κρατικές σπατάλες και τα υπερβολικά ελλείμματά της, ισχυρίζεται ο Κ. Σημίτης.

Όμως οι οικονομικές επιδόσεις της Ελλάδος μετά το 2003, και ιδιαίτερα του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 2000, δεν ακολούθησαν τις θετικές επιδόσεις των οκτώ ετών που προηγήθηκαν.

Συγκεκριμένα αναφέρει ότι μετά το 2006 άρχισε να ξεφεύγει από την τότε κυβέρνηση ο έλεγχος των κρατικών δαπανών και των εσόδων, με αποκορύφωμα τα έτη 2008 και 2009, οπότε το κρατικό έλλειμμα εκτοξεύτηκε πάνω από 10% του ΑΕΠ.

Ο πρώην πρωθυπουργός εκφράζει ακόμη την πεποίθηση ότι η κατάρρευση της Lehman Brothers και η επανατιμολόγηση των χρηματοπιστωτικών κινδύνων από τις αγορές οδήγησε σε αύξηση των επιτοκίων δανεισμού της Ελλάδας η οποία ήταν τότε ο αδύναμος κρίκος της Ευρωζώνης, συνεπώς με αυτόν τον τρόπο γρήγορα πυροδοτήθηκε η Ελληνική κρίση δημοσίου χρέους. Κατά την γνώμη του ήταν η μη έγκαιρη λήψη αυστηρών σταθεροποιητικών μέτρων από δυο διαδοχικές Ελληνικές κυβερνήσεις και οι δισταγμοί της Ευρωζώνης να παρέμβει που οδήγησε την Ελλάδα εκτός αγορών και στη διάσωσή της, μετά από πολλούς δισταγμούς, από την Τρόικα ΔΝΤ ΕΕ, ΕΚΤ)

υπό τον όρο της αυστηρής εφαρμογής μέτρων αποκατάστασης της δημοσιονομικής ισορροπίας και της ανταγωνιστικότητας.

Για τους Στουρνάρα και Σημίτη αιτία της κρίσης τόσο στην Ελλάδα όσο και στις άλλες περιφερειακές χώρες ήταν κυρίως η διαφορά επιπέδων ανάπτυξης μεταξύ Βορρά και Νότου, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα των περιφερειακών χωρών και τα μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους και όχι τόσο η διαχειριστική ανικανότητα των διοικούντων της.

Καθώς ο Νότος αγοράζει από το Βορρά βιομηχανικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και τεχνολογίας, ο Βορράς εξακολουθεί αγοράζει από το Νότο πολύ λιγότερα αγαθά. Χαρακτηριστικά καταθέτει ως τεκμήριο το γεγονός ότι κατά μέσο όρο το διάστημα 2000-2007 το ετήσιο έλλειμμα του ισοζυγίου της Ελλάδος ήταν 8,4% και της Πορτογαλίας 9,4%, ενώ το πλεόνασμα της Γερμανίας ήταν 3,2% και της Ολλανδίας 5,4%. Εξαιτίας αυτής της κατάστασης και για να καλύψουν το έλλειμμα αυτό οι περιφερειακές χώρες είναι υποχρεωμένες να δανείζονται όλο και περισσότερο, έτσι η αύξηση του χρέους τους είναι αναπόφευκτη.

Αξίζει ακόμη να υπογραμμιστεί η άποψη του Σημίτη ότι η ΟΝΕ δεν είναι πάραυτα μια παρέα προηγμένων χωρών που έχουν κοινά συμφέροντα αντίθετα προς εκείνα των χωρών που υστερούν, αντίθετα κατ' αυτόν δεν είναι παρά ένα εξελικτικό στάδιο της Ένωσης, ώστε να διευκολυνθεί η οικονομική συνεργασία των μελών της, να δημιουργηθούν σχέσεις οι οποίες θα

ενδυναμώνουν την κοινή προσπάθεια ανάπτυξης, να επιτευχθεί βαθμιαία σύγκλιση των οικονομιών και καλύτερη εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που παρέχουν η κατάργηση των συνόρων και οι κοινές επιδιώξεις. Καθώς το σχέδιο της προόδου οργανώνεται ως κοινό οφείλει να εντάσσει λοιπόν στο σχεδιασμό τόσο τους πιο ισχυρούς με τις δυνατότητές τους όσο και τους πιο αδύνατους με τις αδυναμίες τους, να λαμβάνει υπόψη του τις ανισότητες και να αποτιμά το γεγονός ότι οι αναπτυγμένες χώρες δεν επιβαρύνονται μόνο αλλά αποκομίζουν και σημαντικά κέρδη χάρη στις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες τους και τις εξαγωγές τους.

Ακόμη πιο άξια μελέτης είναι η τοποθέτησή του κατά την οποία η εφαρμογή των μέτρων της Ευρωζώνης στην Ελλάδα από το Μάιο του 2010 έχει επιφέρει μερική βελτίωση των δημοσιονομικών αποτελεσμάτων και της ανταγωνιστικότητας, έχει όμως συμβάλλει στη βαθιά και διαρκή ύφεση της οικονομίας, στην εκτόξευση του ποσοστού ανεργίας στο 20%, στη φτώχεια και την εξαθλίωση ενός τμήματος του ελληνικού πληθυσμού, αλλά υποστηρίζει ότι για αυτό το αποτέλεσμα η ευθύνη δεν βαραινεί μόνο την Ελλάδα, αλλά το όλο μείγμα της οικονομικής πολιτικής που επέβαλλε η πρώτη συμφωνία δανεισμού ήταν ακατάλληλο και επομένως οι επιδόσεις που αναμένονταν μη ρεαλιστικές, ακόμα από χώρες με πολύ ισχυρότερη οικονομία από την μικρή και οικονομικά ασθενή Ελλάδα.

Οι Σημίτης και Στουρνάρας κλείνουν το άρθρο τους με την πεποίθηση ότι η Ελλάδα ήταν η αφορμή της κρίσης της Ευρωζώνης, όχι όμως η αιτία της κι ότι η αιτία συνίσταται στο ότι η Ευρωζώνη είναι μια πλήρης νομισματική ένωση, αλλά μια ατελής οικονομική και δημοσιονομική ένωση χωρών-μελών με διαφορετικά διαρθρωτικά χαρακτηριστικά.

Το 2008 αποτελεί ένα έτος-σταθμό πολύ σημαντικό για την σύγχρονη διεθνή ιστορία, αφού έχει χαρακτηριστεί ως «έτος παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης». Η έκρηξη της ύφεσης σημειώθηκε αρχικά στην Νέα Υόρκη των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και χαρακτηρίστηκε από μεγάλη έλλειψη ρευστότητας και σημαντική πτώση των δεικτών του χρηματιστηρίου. Οι εσωτερικές δανειδοτήσεις πολιτών με επιχειρηματικά ή καταναλωτικά δάνεια χωρίς να εξασφαλίζεται η αποπληρωμή τους ενίσχυσε το πρόβλημα ρευστότητας των τραπεζών.

Σε σχετικό αφιέρωμα του Λεωνίδα Στεργίου στο Οικονομικό ένθετο της Καθημερινής, ένας Έλληνας τραπεζίτης από τον οποίο ο δημοσιογράφος πήρε συνέντευξη διατηρώντας όμως την ανωνυμία του υπό τα αρχικά Κ.Β., φέρεται να αναφέρει ότι «ο παραδοσιακός τραπεζίτης κοιτά δύο πράγματα: καταθέσεις και δάνεια. Αυτό είναι το ισοζύγιό του και προσπαθεί να το διατηρεί σε ισορροπία». Πιο συγκεκριμένα, ισχυρίζεται ότι η χρηματοπιστηριοποίηση των τραπεζών, όπως πραγματοποιήθηκε από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, άφησε πίσω τον παραπάνω «κανόνα». Κατά συνέπεια ο στόχος που επικρατεί

τώρα δεν είναι άλλος από την αύξηση των κερδών μέσω μιας διαδικασίας πωλήσεων. Θεωρεί ακόμη ότι η μανία για μεγάλες πωλήσεις προκάλεσε τελικά τη δημιουργία ευφάνταστων και όχι τόσο χρήσιμων προϊόντων, αφού στην πραγματικότητα δόθηκε έμφαση στην πώληση δανείων και καρτών και εγκαταλείφθηκε το κυνήγι των καταθέσεων, που αποτελεί και την ουσία του τραπεζικού συστήματος.

Ανεξάρτητα από την αληθοφάνεια αυτής της συνέντευξης, στα λόγια του διατυπώνεται μια μεγάλη αλήθεια. Το τραπεζικό σύστημα έστρεψε το ενδιαφέρον του στην παροχή δανείων υπό δυσμενείς όρους για τον πελάτη, ώστε να εξασφαλίσει το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος. Παραγκώνισε όμως την σημασία των καταθέσεων και κατ' επέκταση της ύπαρξης πραγματικού υλικού αντικρίσματος απέναντι στα τεράστια ποσά που δίνονταν ως δάνεια σε πολίτες και επιχειρήσεις καθημερινά. Οι τράπεζες είχαν στις λίστες τους διάφορους τύπους δανείων που μπορούσαν να δώσουν, είχαν όμως και το αντίστοιχο νομισματικό απόθεμα⁴;

Ο τραπεζίτης Κ.Β. του προαναφερθέντος ρεπορτάζ συνεχίζει αναφέροντας ότι η πίεση και ο ανταγωνισμός για πωλήσεις ανάγκασε τις τράπεζες να δημιουργούν συνεχώς νέα προϊόντα προς πώληση. Καθώς χάρη στις νέες

⁴ Βλ. Stickney C., Weil R., Schipper K., Francis J. (2009), *Financial Accountings. An Introduction to Concepts, Methods and Uses*, South-Western Cengage Learning, USA: σελ. 105-144, 183-240, 266-267 και Baker K., Powell G., *Understanding Financial Management. A Practical Guide*, Blackwell Publishing, Oxford: σελ. 24-40 και 46-73.

συνθήκες δημιουργήθηκαν ολοένα και περισσότερα δομημένα προϊόντα, τόσο σύνθετα που η διαφάνεια σταδιακά χάθηκε, δημιουργήθηκαν και δάνεια για δανειολήπτες που δεν έπρεπε να πάρουν δάνειο, γιατί θα ήταν αδύνατο να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Με λίγα λόγια, ισχυρίζεται ότι δόθηκαν καταναλωτικά δάνεια σε ανθρώπους που δεν είχαν τα απαραίτητα εισοδήματα ή είχαν κακό πιστοληπτικό ιστορικό. Αυτή ακριβώς η διαδικασία συνιστά τα δάνεια *subprime*. Τελικά οι δανειολήπτες αυτοί δεν κατόρθωσαν, όπως ήταν αναμενόμενο, να πληρώσουν τις δόσεις, ώστε οι τράπεζες έμειναν με τα προσημειωμένα ακίνητα, τα οποία έπρεπε να πουλήσουν κι εκεί βρίσκεται η αιτία εξαιτίας της οποίας *εκτοξεύθηκαν* οι κατασχέσεις, οι πλειστηριασμοί και επιταχύνθηκε η πτώση των τιμών ακινήτων, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, κατά τον ανώνυμο τραπεζίτη⁵.

Η κατάσταση άρχισε να εντείνεται όταν οι τράπεζες προέβησαν στην τιτλοποίηση των «*subprime* δανείων» μετατρέποντάς τα σε ομόλογα. Αυτή η κίνηση μετέθεσε τον κίνδυνο οικονομικής ζημίας στον αγοραστή και ενίσχυσε την τραπεζική ρευστότητα. Όταν οι αγοραστές άρχισαν να παρουσιάζουν κάποιους δισταγμούς, οι τράπεζες δεν δίσταζαν να τους παρέχουν ασφάλιση επικινδυνότητας. Ζητούσαν δηλαδή από ένα ποσό από τους αγοραστές, ώστε να τους παρέχουν κάποια αποζημίωση σε περίπτωση που τα πράγματα δεν είχαν τις επιθυμητές εξελίξεις.

⁵ Βλ. Στεργίου Λ., «Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008», *Καθημερινή*: 26.10.2008

Σύντομα η κάθε τράπεζα άρχισε να «πουλά» την ευθύνη που αφορά στις ασφαλιστικές της δεσοληψίες με τους πελάτες σε κάποια άλλη και κάθε τράπεζα αποσκοπώντας στο γρήγορο και εύκολο κέρδος, αγόραζε μια υποχρέωση χωρίς πραγματική, απή υποστάση. Όταν οι τράπεζες βρέθηκαν αντιμέτωπες με την έλλειψη ρευστότητας, αφού οι πελάτες αδυνατούσαν να εξοφλήσουν τα δάνεια που είχαν πάρει, άρχισαν να θέτουν σε εφαρμογή την απαίτηση αποζημίωσης για επισφαλή ομόλογα. Πολύ γρήγορα το τραπεζικό σύστημα οδηγούταν με μαθηματική ακρίβεια στο χείλος του γκρεμού.

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η μετάθεση που αφορούσε τις δεσοληψίες των ομολόγων και των ασφαλίσεων δεν αποτελούσε παρά μεταβίβαση πλασματικών ποσών, τα οποία οι τράπεζες συνήθως αδυνατούσαν να εξοφλήσουν αν παρουσιαζόταν η ανάγκη λόγω της έλλειψης ρευστότητας. Στην αγορά δημιουργήθηκε ένα ντόμινο. Οι κατασχέσεις οδήγησαν σε πώση της τιμής των ακινήτων, ο πληθωρισμός αυξήθηκε, το κόστος του χρήματος αυξήθηκε ραγδαία⁶.

Από τα παραπάνω αντιλαμβάνεται κανείς ότι η ελληνική οικονομική κρίση που ξέσπασε στα 2008 αποτελούσε μέρος μιας διεθνούς χρηματοπιστωτικής

⁶ Βλ. Ενδεικτικά Knight J. (2010), *The Euro Crisis for Dummies*, John Wiley & Sons, West Sussex και Madura, J. (2010), *International Financial Management*, South-Western Cengage Learning, USA: σελ. 183-189.

κατάστασης ύφεσης. Ωστόσο, η προβληματική οικονομική πολιτική της Ελλάδας την είχε καταστήσει πιο επιρρεπή στην δυσχέρεια και την διάλυση.

Στην πραγματικότητα μόλις έναν χρόνο μετά το ξέσπασμα της κρίσης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής η Ελλάδα θα αισθανόταν πραγματικά της επιπτώσεις της. Για αντιμετωπίσει τις συνέπειες της κρίσης η κατά τ' αλλά ταχείας ανάπτυξης Ελλάδα προχώρησε σε νέους δανεισμούς. Πολύ γρήγορα θεωρήθηκε μία από τις χώρες με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος προς ξένες δυνάμεις και τράπεζες.

Πράγματι, το 2008 το δημόσιο χρέος έφτανε το 110,7% του ΑΕΠ ενώ το 2010 είχε εκτιναχθεί στο 142,8% ανεβάζοντας το χρέος στα 328,6 δισεκατομμύρια ευρώ και την ανεργία στο 12,6% από το 7,7% του 2008. Παράλληλα, οι τάσεις υπερχρέωσης των νοικοκυριών έγιναν ολοένα και πιο έντονες και οι δανεισμοί από την Ευρωζώνη πιο συστηματικοί.

Έτσι, φθάνουμε στο 2010 οπότε η Ελλάδα βιώνει και πάλι την έξαρση της κρίσης χρέους, καθώς συνέχισε να δανείζεται τακτικά μεγάλα ποσά προκειμένου να εξοφλήσει παλαιότερα δάνεια. Στην πραγματικότητα, τα δάνεια αυτά χαρακτηρίζονταν από τόσο δυσμενείς όρους εις βάρος της χώρας ώστε η τελευταία καταβάλλει προσπάθειες σήμερα που στρέφονται κατά κανόνα γύρω από την πληρωμή των τόκων και των επιτοκίων και όχι στην εξόφληση κάποιου μέρους του δανεισμένου χρηματικού κεφαλαίου. Τα επίπεδα του δημοσίου ελλείμματος αυξήθηκαν τόσο ώστε το χρέος έπαψε να

είναι βιώσιμο για την χώρα. Ταυτόχρονα, η πιστοληπτική της ικανότητα και η αξιοπιστία της γκρεμιζόταν⁷.

Την ίδια χρονιά η ελληνική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου κατέφυγε για βοήθεια σε έναν μηχανισμό στήριξης υπό την αιγίδα της Ευρωζώνης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Τόσο η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, όσο και το ίδιο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο θα ασχολούνταν με την διαχείριση του ελληνικού χρέους και την εξυγίανση της εγχώριας οικονομίας.

Αν και τα αίτια του σύγχρονου παγκόσμιου κραχ είναι στο μεγαλύτερο βαθμό τους ξεκαθαρισμένα, οι ιδιαίτεροι παράγοντες που τροφοδότησαν την κρίση στην ελληνική επικράτεια παραμένουν σκιώδη. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι το εν λόγω πολιτικό και οικονομικό γεγονός βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Έτσι, η ελάχιστη χρονική απόσταση από τα γεγονότα δεν επιτρέπει εύκολες αντικειμενικές θεωρήσεις και συμπεράσματα, αφού η κατακλείδα της ελληνικής κρίσης δεν έχει ακόμη γραφτεί.

⁷ Βλ. Ενδεικτικά χρησιμοποίησα διάσπαρτες πληροφορίες από τα παρακάτω βιβλία: Συλλογικό (2011), *Οικονομική κρίση και Ελλάδα*, Gutenberg, Αθήνα, Mazower M. (2009), *Η Ελλάδα και η Οικονομική Κρίση του Μεσοπολέμου*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, Ρωμαίος, Γ. (2012), *Η Ελλάδα των Δανείων και των Χρεοκοπιών*, Πατάκης, Αθήνα, Καζάκης, Δ. (2011), *Η Ελληνική Πομπηία. Το χρονικό μιας προαναγγελθείσας χρεοκοπίας*, Το Ποντίκι, Αθήνα και Μανωλόπουλος, Ι. (2012), *Το «Επαχθές» Χρέος της Ελλάδας*, Μελάι, Αθήνα.

Από την άλλη μεριά, είναι σήμερα κοινώς αποδεκτό το γεγονός ότι το δημόσιο έλλειμμα και το εξωτερικό χρέος διογκώθηκε υπερβολικά κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90. Ήδη από την δεκαετία του '80 οι ετήσιοι προϋπολογισμοί ήταν συστηματικά ελλειμματικοί. Ωστόσο, όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωζώνη οι συνθήκες που επικρατούσαν στην εγχώρια οικονομία παρουσιάζονταν κατά κανόνα φερέλπιδες. Ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν ανοδικός και πολλά υποσχόμενος ενώ το ετήσιο έλλειμμα μειωνόταν σταδιακά. Πολλοί υποστηρίζουν σήμερα ότι φορείς ιδιωτικών συμφερόντων συνεργάστηκαν τότε με την ελληνική κυβέρνηση προκειμένου να υποστηρίξουν την αληθοφάνεια των κατασκευασμένων πλαστών στοιχείων της οικονομίας και να ανοίξει ο δρόμος για την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.

Με την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 η προβληματική φύση της ελληνικής οικονομίας και το παρελθόν κακοδιαχείρισης που είχε προηγηθεί έγιναν πιο εμφανή. Πολύ σύντομα η ελληνική κυβέρνηση θα αναγκαστεί να ζητήσει την παρέμβαση και την κηδεμονία του παγκόσμιου μηχανισμού στήριξης, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, με το οποίο θα συνυπογράψει δεσμευτικά σύμφωνα πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα με μακρόχρονη διάρκεια.

Αν διακρίναμε την βασική συμφωνία ανάμεσα στην Ευρωζώνη και την Ελλάδα –υπό την μεσιτεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου- σε ευρείες κατηγορίες, τότε μπορούμε να μιλήσουμε για τις τρεις παρακάτω συνθήκες:

- το Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής,
- το Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης και
- το Μνημόνιο Συνεννόησης

στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής.

Για να επιτευχθεί ο κύριος οικονομικός στόχος, δηλαδή να διευθετηθεί το εξωτερικό χρέος, το Μνημόνιο του 2010 απαιτούσε την μείωση των δαπανών που αφορούν σε μισθούς και συντάξεις κυρίως μέσω της περικοπής των εορταστικών δώρων και των επιδομάτων προς τους δημοσίους υπαλλήλους και τους συνταξιούχους. Παράλληλα, το ασφαλιστικό σύστημα χρειάστηκε να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με την μείωση των δαπανών για συντάξεις κατά 2,5% από το 2010 και για πενήντα προσεχή χρόνια.

Από την άλλη μεριά, ο προηγούμενος προγραμματισμός των επικείμενων επενδύσεων τροποποιήθηκε ώστε τα χρήματα που θα αξιοποιούνταν σε δημόσιες επενδύσεις να υποστούν μείωση κατά 500.000.000 ευρώ. Ακόμη, το σύστημα φορολόγησης επί των ετησίων εισοδημάτων μεταβλήθηκε προκειμένου να γίνει πιο εντατική και συστηματική η λήψη χρηματικών ποσών από τα μεσαία και τα κατώτερα λαϊκά στρώματα.

Από τα μέσα του 2010, η σοσιαλιστική κυβέρνηση έθεσε πια σε εφαρμογή μερικές από τις αυστηρότερες αξιώσεις της μνημονιακής συμφωνίας, όπως παραδείγματος χάριν την πρόσληψη ενός υπαλλήλου για κάθε πέντε δημοσίους υπαλλήλους που αποχωρούν, την συγχώνευση των ασφαλιστικών ταμείων, την οργάνωση ενιαίου συστήματος συνταξιοδότησης, την προσωρινή παύση των αυξήσεων για όλες τις συντάξεις και την αύξηση του ορίου ηλικίας για την συνταξιοδότηση των γυναικών που εργάζονται στις υπηρεσίες του δημοσίου.

Τα παραπάνω είναι μερικά μόνο από τα μέτρα που επιλήφθηκαν και από εκείνα που πρόκειται να εφαρμοστούν. Άλλωστε η πολιτική του Μνημονίου έχει μακροπρόθεσμη διάρκεια και αποκλείει κάθε υποχώρηση σε παλαιότερες πολιτικές. Παρόλα αυτά είναι σημαντικό να εξηγήσουμε ότι οι μνημονιακές συμφωνίες ακολουθούνται από ένα πλήθος αρνητικών συνεπειών. Για παράδειγμα, τα σημαντικότερα κεκτημένα εργασιακά δικαιώματα θίγονται και ως έναν βαθμό καταργούνται. Τέτοια είναι: το καθιερωμένο 8ωρο ωράριο εργασίας ημερησίως, η προστασία του εργαζομένου από την άδικη απόλυση, η εξασφάλιση του μισθού του, η στήριξή του από τον επόπτη εργασίας κ.α.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της παρακάτω ρύθμισης σύμφωνα την οποία το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο σε συνεργασία με τα ελληνικά Υπουργεία Εργασίας και Οικονομικών πρόκειται να προσαρμόζουν τα όρια ηλικίας για την συνταξιοδότηση ανάλογα με το φυσικό προσδόκιμο

ζωής, το οποίο ενδέχεται να αυξηθεί λίγο έως το 2020. Εκτός από τα παραπάνω πολλά επαγγέλματα που εδώ και δεκαετίες θεωρούνταν «βαρέα και ανθυγιεινά» αποχαρακτηρίστηκαν ώστε να παύσει η παροχή του σχετικού επιδόματος στους επαγγελματίες του είδους. Ταυτόχρονα, καθιερώθηκε η κλιμακούμενη μείωση της σύνταξης κατά 6% ετησίως για κάθε έτος που υπολείπεται για την συμπλήρωση των προϋποθέσεων πλήρους συνταξιοδότησης⁸.

Στον ιδιωτικό τομέα καθιερώθηκε σταθερός κατώτατος μισθός για τα πρώτα τρία χρόνια εργασίας σε μια οποιαδήποτε επιχείρηση χωρίς περαιτέρω αυξήσεις, ενώ παρουσιάζεται μείωση των αποζημιώσεων λόγω απόλυσης και αύξηση του χρονικού ορίου που μπορεί ο εργοδότης να απολύσει τον εργαζόμενο χωρίς να καταβάλει κάποια αποζημίωση.

Όταν υπερψηφίστηκε το πρώτο Μνημόνιο κατά το καλοκαίρι του 2010 από τους βουλευτές των κομμάτων ΠΑ.ΣΟ.Κ., ΛΑ.Ο.Σ. και την βουλευτή της Νέας Δημοκρατίας, Ντόρα Μπακογιάννη, η ψήφισή του προκάλεσε θυελλώδεις λαϊκές αντιδράσεις. Στην πραγματικότητα το κόμμα που κυβερνούσε, δηλαδή το ΠΑ.ΣΟ.Κ. είχε προεκλογικά –μόλις λίγους μήνες πριν την μνημονιακή συμφωνία- υποσχεθεί ότι δεν πρόκειται να προχωρήσει σε σκληρά μέτρα και σε οικονομική κηδεμονία αφού το Δημόσιο είχε την δυνατότητα να

⁸ Βλ. Κοτζιάς, Ν. (2012), *Η πολιτική σωτηρίας ενάντια στην Τρόικα*, Λιβάνη, Αθήνα: σελ. 7-26, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, *Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης*, 2011 και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, *Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Προγραμματισμού 2*, 2011.

ανταπεξέλθει στην διαχείριση του χρέους και την σταθεροποίηση της οικονομίας με ελάχιστες παρεμβάσεις. Μετά το εκλογικό αποτέλεσμα ο ίδιος ο επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, ο Ντομνίκ Στρος Καν παραδέχτηκε δημοσίως ότι η προσχώρηση της Ελλάδας στην κηδεμονία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Τρόικα ήταν προσυμφωνημένη ήδη από το 2008, δηλαδή έναν χρόνο πριν τις εκλογές με τον τότε πρόεδρο της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης (ΠΑ.ΣΟ.Κ.), Γεώργιο Παπανδρέου. Ισχυρίστηκε ακόμη ότι οι προεκλογικές υποσχέσεις του Παπανδρέου και τα ποσοστά που παρουσίαζε καθώς αναφερόταν στην οικονομική κατάσταση του δημοσιονομικού συστήματος ήταν σκόπιμα ψευδή με απώτερο σκοπό την ανέλιξη του σοσιαλιστικού κόμματος στην εξουσία⁹.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η αντίδραση του κόσμου ήταν έντονη και καταιγιστική. Στην διάρκεια τεσσάρων μηνών πολυπληθείς μάζες ανθρώπων συγκεντρώνονταν καθημερινά στις πλατείες των μικρότερων και των μεγαλύτερων πόλεων της χώρας ασκώντας αντιπολιτευτική πολιτική με αμεσοδημοκρατικές μεθόδους. Το αίτημα του λαού για πολιτειακές αλλαγές και η άρνησή του προς την προγραμματισμένη οικονομική πολιτική εκφράστηκε

⁹ Βλ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2010), *Μνημόνιο* και Θεοδώρου Θ. (2011), «Η οικονομική κρίση», www.alfavita.gr.

δυναμικά, έμπρακτα και θαρραλέα μέσα από ποικίλες αυτόνομες συνελεύσεις πολιτών, δραστηριότητες αυτοοργάνωσης και την ανεξάρτητη ενημέρωση των πολιτών από πολίτες. Το κίνημα των «Αγανακτισμένων Πολιτών», όπως χαρακτηρίστηκε από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έλαβε την δημόσια συμπαράσταση των διαφόρων διεθνών κινημάτων από πολίτες που συγκεντρώνονταν για να εκφράσουν την αντίθεσή τους στην ευρεία νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική σε κάθε γωνιά της Ευρώπης.

Κατά τα μέσα του 2011 κατατέθηκε για ψήφιση το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο της Δημοσιονομικής Στρατηγικής ή απλά «Μεσοπρόθεσμο», που τελικά επικυρώθηκε από την συναινετική ψήφο της πλειοψηφίας του Κοινοβουλίου. Το Μεσοπρόθεσμο επέβαλλε ουσιαστικά συγκεκριμένες και μεμονωμένες παρεμβάσεις στο πρώτο κείμενο, αυτό του Μνημονίου, έτσι ώστε να ταιριάζει η οικονομική συμφωνία με τις νέες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα κατατέθηκε για ψήφιση επί της αρχής στις 28 Ιουνίου του 2011, έπειτα ο σχετικός εφαρμοστικός νόμος ψηφίστηκε μερικές εβδομάδες αργότερα.

Στην πραγματικότητα, οι παρεμβάσεις του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου στράφηκαν κυρίως γύρω από την προσπάθεια εξορθολογισμού των δαπανών, την πάταξη της φοροδιαφυγής και την κατάργηση φορέων και υπηρεσιών έτσι ώστε να εξασφαλιστούν τα απαραίτητα χρηματικά ποσά για την διευθέτηση των εξωτερικών δανειακών υποχρεώσεων της χώρας. Με το Μεσοπρόθεσμο

πρόγραμμα καθιερώθηκε η πρόσληψη ενός υπαλλήλου για κάθε δέκα υπαλλήλους που παύουν την συνεργασία τους με το Δημόσιο για το 2011 και ενός υπαλλήλου αντί πέντε υπαλλήλων για την περίοδο μεταξύ 2012-2015. Παράλληλα, οι εβδομαδιαίες ώρες εργασίας αυξήθηκαν από 37,5 σε 40 χωρίς να ακολουθούνται από την ανάλογη αύξηση μισθού, ενώ αποφασίστηκε η μείωση του αριθμού των συμβασιούχων υπαλλήλων κατά 50%. Επιπλέον, οργανώθηκαν εργασιακά προγράμματα εθελούσιας μερικής απασχόλησης στο Δημόσιο και προγραμματίστηκε το επικείμενο κύμα αποκρατικοποιήσεων. Τέλος, όλες οι εργασιακές άδειες μετατράπηκαν σε «άδειες χωρίς χρηματικές αποδοχές»¹⁰.

Από την άλλη μεριά, το επόμενο «Μνημόνιο 2», που κατατέθηκε για ψήφιση τον Φεβρουάριο του 2012 μαζί με την νέα Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης ακολούθησε το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής και ξεσήκωσε καταγιστικές αντιδράσεις στις μάζες πολιτών και στα εξωκοινοβουλευτικά κόμματα. Οι εσωτερικές αναταραχές που ακολούθησαν την υπερψήφιση και την επικύρωση του Μνημονίου και του Μεσοπρόθεσμου μείωσαν κατά πολύ την επενδυτική πρωτοβουλία των εξωτερικών κεφαλαίων και έκαναν πιο αισθητή την ανάγκη για επιπλέον οικονομική στήριξη από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις της Ευρώπης.

¹⁰ Βλ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Προγραμματισμού 1.

Παρόλα αυτά, το Μνημόνιο 2 κατοχυρώθηκε και ψηφίστηκε από μια έκτακτη κυβέρνηση εθνικής ενότητας με πρωθυπουργό τον Λουκά Παπαδήμο, που δημιουργήθηκε ως αποτέλεσμα του γενικευμένου κλίματος της λαϊκής δυσαρέσκειας. Βεβαίως το κυβερνητικό αυτό σχήμα περιελάμβανε πολλά πρόσωπα που δεν είχαν εκλεγεί δημοκρατικά μέσω των βουλευτικών εκλογών, πολιτικές φυσιογνωμίες των κομμάτων της μειοψηφίας και παράλληλα ακολουθούσε μια πολιτική που ήταν ακραία αντίθετη σε σχέση με εκείνη την οποία επέλεξαν μέσω της ψήφου τους οι πολίτες κατά τις εκλογές του 2009¹¹.

Μερικά από πιο αυστηρά μέτρα που επέβαλλε το Μνημόνιο 2 στον ελληνικό λαό είναι τα παρακάτω:

- ↓ Ευρείες αποκρατικοποιήσεις
- ↓ Προβλέφθηκαν ανατιμήσεις με αύξηση κατά 25% στην τιμολόγηση του ΟΑΣΑ, του ΟΣΕ και του ΤΡΑΙΝΟΣΕ
- ↓ Κατάργηση περίπου 200 Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες στην περιφέρεια
- ↓ Περικοπή 1.000.000.000 ευρώ στις φαρμακευτικές δαπάνες κατά την διάρκεια του 2012

¹¹ Βλ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), *Μνημόνιο 2*.

- ↓ Αθροιστική μείωση των δημοσίων υπαλλήλων κατά 150.000 άτομα
- ↓ Προώθηση της συνταγογράφησης γενόσημων φαρμάκων
- ↓ Αναστολή των διατάξεων του νόμου και των συλλογικών συμβάσεων τα οποία προβλέπουν αυτόματες αυξήσεις μισθών, περιλαμβανομένων εκείνων περί ωριμάνσεων
- ↓ Μείωση των ελάχιστων μισθών που ορίζονται από την εθνική γενική συλλογική σύμβαση εργασίας (ΕΓΣΣΕ) κατά 22%
- ↓ Ιδιωτικοποίηση των δημοσίων επιχειρήσεων και ευρείες αποκρατικοποιήσεις της δημόσιας περιουσίας

Η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης συνόδευσε το Μνημόνιο 2 και κατατέθηκε επίσης για ψήφιση. Η μεταρρυθμίσεις που προτείνονταν σε αυτήν έχουν πολιτικό χαρακτήρα, ώστε να πραγματοποιηθούν τα μνημονιακά μέτρα που προβλέπονται από τις σχετικές συμβάσεις που αναφέραμε παραπάνω σε συμφωνία με το ισχύον πολιτειακό σύστημα της Ελλάδας. Με κάποια παραδοξότητα, εφόσον ήταν αδύνατο να εναρμονιστούν τα αυστηρά μέτρα λιτότητας, όπως ορίστηκαν από το Μνημόνιο, με τις επιταγές του δημοκρατικού πολιτεύματος, υπήρξε η επιθυμία να «τροποποιηθεί» το πολιτικό και το νομικό καθεστώς του ελληνικού πολιτεύματος.

Πράγματι, η ασυνέπεια ανάμεσα στο πολιτικό και πολιτειακό σύστημα της χώρας και τις μνημονιακές συμφωνίες έθεσαν πολλές φορές υπό αμφισβήτηση

την ισχύ των συμφωνιών αυτών, αφού μεμονωμένοι πολίτες αποφάσισαν να κινηθούν νομικά καταγγέλλοντας στην ελληνική κυβέρνηση και τους Ευρωπαίους εταίρους, οι οποίοι υπέγραψαν συνθήκες που έρχονται σε αντίθεση με την δημοκρατική σύσταση του ελληνικού κράτους και παρακάμπτουν την υποχρεωτική, εφόσον έχουμε δημοκρατία, συμμετοχή των πολιτών σε αποφάσεις που ξεπερνούν σε διάρκεια την μία γενιά μέσω δημοψηφισμάτων ή έκτακτων εκλογών αντιπροσώπων.

Όσον αφορά την ψήφισή της στο Κοινοβούλιο η Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης έλαβε 199 ψήφους υπέρ της. Τα θέματα τα οποία αφορά και για τα οποία απαιτεί μεταρρυθμίσεις αγγίζουν εθνικά ζητήματα, όπως είναι για παράδειγμα η εθνική κυριαρχία της Ελλάδας, η προστασία της εδαφικής της ακεραιότητας, το δικαίωμα των δανειστών πάνω στην δημόσια περιουσία του κράτους, το δικαίωμα του ελληνικού κράτους για ανταπαίτηση των γερμανικών κατοχικών αποζημιώσεων κ.α.¹²

Οι συνέπειες της μνημονιακής πολιτικής έγιναν άμεσα αντιληπτές και αισθητές καθώς επηρέασαν πολύ την καθημερινότητα των Ελλήνων πολιτών. Παρόλο που το μηνιαίο εισόδημα των εργαζομένων υπέστη σημαντικές περικοπές ενώ οι ίδιοι κλήθηκαν να καταβάλλουν ολοένα και υψηλότερους φόρους, το χρέος δεν μειώθηκε στο ελάχιστο, αλλά παραμένει στα ίδια επίπεδα εξαιτίας των

¹² Βλ. Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), *Μνημόνιο 2*.

υψηλών επιτοκίων δανεισμού. Το πλήθος των ανέργων άγγιξε γρήγορα το 1.100.000 ανθρώπους καθώς περίπου 300.000 επιχειρήσεις οδηγήθηκαν στην κατάρρευση και τελικά στο λουκέτο. Η αγοραστική δυνατότητα των πολιτών μειώθηκε κι άλλο φθάνοντας σε έκπτωση κατά 6,5% ενώ αναμένεται να αγγίξει το 25% μέχρι τα 2015. Σήμερα οι στατιστικές υπηρεσίες ανακοινώνουν ότι πάνω από 2.500.000 άνθρωποι βρίσκονται σήμερα κάτω από το όριο της φτώχειας. Η ισοπέδωση της αγοράς ενίσχυσε την αμφισβήτηση της πιστοληπτικής αξιοπιστίας της χώρας και απομάκρυνε τις πιθανές επιχειρηματικές και επενδυτικές πρωτοβουλίες από επενδυτές του διεθνούς σκηνικού.

Εξαιτίας της κατάργησης πολλών και διαφόρων δημοσίων φορέων, όπως για παράδειγμα το απροσδόκητο κλείσιμο του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου έφερε ως συνέπεια την τεράστια έλλειψη βιβλίων στα σχολεία και την σπατάλη υψηλότατων χρηματικών ποσών για την διανομή φωτοτυπιών στους μαθητές, που θα αντικαθιστούσαν πρόχειρα τα σχολικά εγχειρίδια κατά το σχολικό έτος 2011-2012. Την ίδια εποχή, οι μεγάλες εκπτώσεις στην ποιότητα της παροχής των ασφαλιστικών υπηρεσιών και η παύση πληρωμών προς αυτές οδήγησε τους φαρμακοποιούς και τους γιατρούς του δημοσίου τομέα στην μακροπρόθεσμη στάση από τα καθήκοντά τους μέχρι να εξοφληθούν οι οφειλές από το δημόσιο προς αυτούς. Σήμερα, ένα μεγάλο πλήθος συνταξιούχων και ατόμων με ειδικές ανάγκες αδυνατεί να προμηθευθεί τα

φάρμακά της και να ανταπεξέλθει στο οικονομικό τους κόστος, αφού χρειάζεται να πληρώσει τοις μετρητοίς την αγορά τους.

Κλείνοντας, οι μισθολογικές περικοπές, η επιβολή υψηλών και έκτακτων φόρων ιδιοκατοίκησης καθώς και ο αυξημένος πληθωρισμός έχουν οδηγήσει πολλές χιλιάδες Ελλήνων πολιτών στην μετανάστευση με συνηθέστερη χώρα υποδοχής την ισχυρή Γερμανία¹³.

¹³ Βλ. Σκαπέρδας Στ., «Οι συνέπειες του δεύτερου Μνημονίου», *Η Καθημερινή*, 24.07.2012, Καρανίκας Χ., «Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος εκτροχιασμού», *Η Καθημερινή*, 31.07.2010, Νίκας Σ., «Τρίτη υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας τον Δεκέμβριο», *Η Καθημερινή*, 23.12.2009 και Habermas J. (2012), *European Union. A response*, Polity Press, Cambridge: σελ. 2-53.

Ενότητα 3^η: Οι συνέπειες της μνημονιακής συμφωνίας μεταξύ

Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι συμφωνίες του Μνημονίου που έχουν υπογραφεί ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση έχουν επιφέρει πολλές δεινές συνέπειες στην καθημερινότητα των πολιτών. Αν και οι στερήσεις υλικών αγαθών είναι σαφώς μεγαλύτερες στην εποχή που ακολουθεί την οικονομική συμφωνία αυτή, οι κοινωνικές συνέπειες είναι σοβαρές, έντονες και αυξανόμενες μετατρέποντας έτσι σε «κρίση αξιών» μια ύφεση που ξεκίνησε κατ' αρχάς ως χρηματική.

Στον τομέα της Υγείας οι συνέπειες ήταν άμεσες. Εξαιτίας της υπολειτουργίας του Δημόσιου Συστήματος Φροντίδας Υγείας κάθε έκπτωση έγινε αισθητή γρήγορα ώστε οι πολίτες να αναγκάζονται σε πάρα πολλές περιπτώσεις να καταφεύγουν σε ιδιωτικούς φορείς για να καλύψουν την ιατρική τους περίθαλψη. Πράγματι, τα διαθέσιμα κονδύλια για την Υγεία μειώνονται συστηματικά και οι κοινωνική ασφάλιση καλύπτει ολοένα και λιγότερες υπηρεσίες φροντίδας υγείας. Οι αυστηρές εργασιακές μεταρρυθμίσεις με την εθελούσια μερική απασχόληση, την προτεραιότητα στην διευκόλυνση του εργοδότη και τον παραγκωνισμό του εργαζομένου έχει οδηγήσει πολλούς ανθρώπους στην ανασφάλιστη εργασία. Επιπλέον, η χρέωση για τις τακτικές υπηρεσίες των εξωτερικών ιατρείων στα δημόσια νοσοκομεία αυξήθηκε κατά 75%, ενώ η τιμή έχει αυξηθεί και όσον αφορά τις «αδικαιολόγητες» επισκέψεις

στα ιατρεία των επειγόντων περιστατικών. Κατά συνέπεια η πρόσβαση στην δωρεάν φροντίδα υγείας γίνεται συνεχώς πιο δύσκολη, ενώ ο δημόσιος χαρακτήρας των υπηρεσιών Υγείας τείνει να εκλείπει εντελώς. Αξίζει δε να αναφέρουμε ότι οι αναπηρικές συντάξεις μειώθηκαν κατά 30% οδηγώντας στην απόγνωση και την ανέχεια χιλιάδες ανθρώπους με ειδικές ανάγκες που αδυνατούν να εργαστούν για να επιβιώσουν¹⁴.

Παράλληλα, οι δείκτες της ευπάθειας των πολιτών έχουν αυξηθεί μετά το Μνημόνιο. Τα κρούσματα καρδιαγγειακών και ψυχολογικών νοσημάτων έχουν πληθύνει, αφού οι οικονομικές συνθήκες ως στρεσογόνος παράγοντας έχουν κάμψει κατά πολύ τις ψυχικές αντιστάσεις και τις αντοχές των κατοίκων της Ελλάδας. Ο διευθυντής του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, Γιώργος Νικολαΐδης σε συνέντευξή του υπογραμμίζει ότι το ελληνικό μνημόνιο προβλέπει σχέδιο συγχωνεύσεων στα νοσοκομεία του ΕΣΥ από 137 σε 83 (από 46.000 κλίνες σε 35.000) σε μια διετία. Τονίζει ακόμη ότι τον Αύγουστο εξαγγέλθηκαν μαζικές συγχωνεύσεις των προνοιακών φορέων οι οποίοι από 94 πρόκειται να ανέλθουν μόλις σε 22, ενώ με απόφαση Σαχινίδη τον Αύγουστο, οι περισσότεροι οργανισμοί του υπουργείου Υγείας θα υποστούν περικοπές 45% του ετήσιου προϋπολογισμού τους. Μάλιστα τουλάχιστον οι

¹⁴ Πρβλ. Waitzkin, H., «Όπου πήγε το ΔΝΤ είχαμε επιπτώσεις στην Υγεία». Συνέντευξη στην Μ. Λουκά, *Ελευθεροτυπία*, 16.10.2011 και Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας (2010), «Δαπάνες και περικοπές Υγείας την περίοδο του Μνημονίου. Αφιέρωμα: Οικονομική Κρίση και Υγεία», *Τα Νέα της ΕΟΠΕ*: σελ. 12-14.

μισοί από τους 151 φορείς της «εφεδρείας» και των περικοπών ανήκουν στο χώρο της Υγείας και της Πρόνοιας ή σχετίζονται με αυτόν. Σχολιάζοντας τα αποτελέσματα της θλιβερής αυτής κατάστασης και της ευρύτατης οικονομικής δυσχέρειας ο Νικολαΐδης παραπέμπει σε μία πρόσφατη επιδημιολογική έρευνα κατά την οποία ένας στους δύο Έλληνες αισθάνεται έντονη μελαγχολία, ενώ ένας στους πέντε που βρίσκεται σε υψηλή οικονομική δυσχέρεια, βασανίζεται καθημερινά από σκέψεις αυτοκτονίας¹⁵.

Ειδικότερα το Μνημόνιο επιβάλλει περικοπές της τάξεως του 8% επί του συνόλου των δαπανών που προβλέπονται για τον τομέα της Υγείας. Για την τήρηση του σχεδίου των περικοπών αυτών έχουν εγκατασταθεί κατά τόπους επιτροπές από τεχνοκράτες ορισμένους από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, οι οποίες ελέγχουν και αξιολογούν την επιτυχία και την συνέπεια του προγράμματος. Επιπρόσθετα, με το Μνημόνιο καθιερώθηκε η υποχρεωτική επέκταση της συνταγογράφησης των φθηνότερων γενόσημων φαρμάκων ώστε να επιβαρύνεται το δημόσιο με λιγότερες δαπάνες για ιατροφαρμακευτικές υπηρεσίες, οι οποίες υποστηρίζονται από τα ασφαλιστικά ταμεία. Βεβαίως, οι μηνιαίες ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων για τις σχετικές υπηρεσίες δεν υπέστησαν τις αντίστοιχες μειώσεις.

¹⁵ Βλ. Waitzkin, H. (2011), *ό.π.* Πρβλ. ακόμη Μεγαλοοικονόμου, Θ., «Οι ζοφερές επιπτώσεις των μέτρων της ΕΕ και του ΔΝΤ στην Ψυχική Υγεία και την Ψυχολογία της Αντίστασης», *Ελευθεροτυπία*, 20.09.2011.

Τέλος, στον τομέα της Υγείας το ανθρώπινο δυναμικό μειώθηκε, καθώς οι προμνημονιακές συμβάσεις εργασίας δεν ανανεώθηκαν, νέες θέσεις εργασίας δεν προκηρύχθηκαν, πολλοί φορείς καταργήθηκαν και ενισχύθηκε η κινητικότητα των διορισμένων υπαλλήλων. Παράλληλα, το ωράριο εργασίας τους αυξήθηκε ενώ ο μισθός τους μειώθηκε. Έτσι, οι δείκτες ικανοποίησης του ιατρικού και του νοσηλευτικού προσωπικού έπεσαν. Το ίδιο συνέβη και με τους δείκτες ικανοποίησης των ασθενών, που προτιμούν σαφώς να απευθύνονται σε ιδιωτικούς φορείς για την φροντίδα της υγείας τους.

Από την άλλη μεριά, οι περικοπές δεν αφήνουν ανεπηρέαστο τον τομέα της Παιδείας. Ήδη από το περασμένο έτος το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο οδηγήθηκε εσπευσμένα σε λουκέτο με αποτέλεσμα την σκανδαλώδη έλλειψη βιβλίων για την σχολική χρονιά 2011-2012. Κατά την περίοδο αυτή οι μαθητές και οι καθηγητές αναγκάστηκαν να αντικαταστήσουν τα σχολικά εγχειρίδια με φωτοτυπίες. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των μαθητών ανά σχολικό τμήμα αυξήθηκε από τους 20 έως 25 μαθητές στους 25 έως 30 μαθητές κατά ανώτατο όριο. Η τροποποίηση συνέβη για να μειωθούν οι προσλήψεις καθηγητών, αφού ένας μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών οδηγήθηκε στην εθελούσια έξοδο και την συνταξιοδότηση. Όσον αφορά στην Ανώτερη και την Ανωτάτη Εκπαίδευση ο αριθμός των συμβασιούχων διδασκόντων Π.Δ.407

μειώθηκε επίσης με αποτέλεσμα να καταργηθούν, να αντικατασταθούν ή να παγώσουν πολλά από τα υποχρεωτικά ακαδημαϊκά μαθήματα¹⁶.

Αντικρίζοντας την καθαρά οικονομιστική όψη του Μνημονίου παρατηρεί κανείς ότι οι όροι των επικυρωμένων συμφωνιών μεταξύ του ελληνικού κράτους και Ευρωπαϊών δανειστών παραμένουν δυσμενείς, καθώς η ετήσια αύξηση των επιτοκίων που συνοδεύουν την εξόφληση του δανεισμένου κεφαλαίου ακολουθεί τέτοιο ποσοστό ώστε η πλήρης αποπληρωμή των δανείων να καθίσταται πλέον λογικά αδύνατη. Φαίνεται λοιπόν πως οι θυσίες των πολιτών οι οποίοι υποβάλλονται σε μια αυστηρή πολιτική ακραίας λιτότητας, δεν καταλήγουν καθόλου στην επίλυση του πραγματικού προβλήματος, που δεν είναι άλλο από την κρίση δημόσιου υπερδανεισμού.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι μεταρρυθμίσεις και τα νέα μέτρα ελάχιστα έχουν καταπολεμήσει την υψηλή φοροδιαφυγή, αλλά υποβάλλει σε σοβαρές θυσίες τους μικρομεσαίους πολίτες. Θα μπορούσαμε γενικότερα να πούμε ότι οι προβλέψεις του Μνημονίου είναι ταξικά «οριζόντιες», δηλαδή δεν διαφοροποιούνται πραγματικά ανάλογα με τις ανάγκες, τις δυνατότητες και την οικονομική κατηγορία του εκάστοτε πολίτη. Όλα αυτά έχουν ενισχύσει το κλίμα της ακραίας λαϊκής δυσαρέσκειας που έχει με την σειρά του οδηγήσει στην

¹⁶ Βλ. Κατσανεβάκη Ζ., «4009/2011: Το Μνημόνιο για την Παιδεία», www.alfavita.gr, 22.02.2012 και Κοτσιφάκης Θ., «Τα μνημόνια καταστρέφουν την Δημόσια Παιδεία», <http://www.paideianet.gr>, 22.05.2011.

απροθυμία των πολιτών να συνεργαστούν, αφού δεν βλέπουν τα Μνημόνια ως την λύση στο κοινό πρόβλημα¹⁷.

Φυσικά το δυσβάσταχτο φορτίο των μνημονιακών απαιτήσεων δεν είναι το μόνο που έχει πυροδοτήσει κι εξακολουθεί να τροφοδοτεί τις εντάσεις στην ελληνική επικράτεια. Το αντίθετο, η αντισυνταγματική φύση των συγκεκριμένων οικονομικών συμφωνιών έχει προκαλέσει διάφορες και ποικιλόμορφες εξεγέρσεις από τα τέλη του 2008 μέχρι σήμερα με πιο αξιοσημείωτα τα βίαια επεισόδια του Δεκεμβρίου του 2008, που συνέβησαν με την αφορμή το θάνατο ενός 15χρονου, αλλά και τις κινητοποιήσεις των πολιτών της Κερατέας της Αττικής κατά τα μέσα του 2011.

Βεβαίως όλες οι παραπάνω σκηνές έντασης και κοινωνικής απορρύθμισης έχουν δώσει σε ακραίες ομάδες το έναυσμα και την ευκαιρία να εκφραστούν έμπρακτα και με τραγική βαναυσότητα, εξαιτίας του δυσμενούς συνδυασμού της ευθραυστότητας του κοινωνικού ιστού και της παρεμπόδισης των θεσμών της απονομής Δικαιοσύνης¹⁸. Μιας και πολλοί μεμονωμένοι πολίτες και ιδιώτες έχουν καταγγείλει με κάθε έννομο τρόπο τους πολιτικούς που εμπλέκονται στην μνημονιακή συμφωνία και καθώς η Δικαιοσύνη επιμένει να χρονοτριβεί όσον αφορά στην παραπομπή των ιθυνόντων σε δίκη, καλλιεργείται σήμερα η αίσθηση ότι η Δικαιοσύνη στην Ελλάδα έχει «δυο μέτρα και δυο σταθμά». Έτσι

¹⁷ Βλ. Νικολαΐδης, Γ., «Παραλληλισμοί των επιπτώσεων των πολιτικών του ΔΝΤ στην Ελλάδα και διεθνώς», *Δρόμος*, 13.4.2012.

¹⁸ Βλ. Μήλιος Γ., «Βία, μάζες, εξεγέρσεις», *Θέσεις*, τχ. 107, Απρίλιος-Ιούνιος 2009: σελ. 21-32.

λοιπόν οι πολίτες αποφασίζουν τακτικά να πάρουν οι ίδιοι την δικαιοσύνη στα χέρια με όποιο αρνητικό αποτέλεσμα μπορεί να έχει αυτό, αλλά και ως θετική συνέπεια την αύξηση και την διατήρηση των κοινωνικών συλλογικοτήτων.

Είναι ακόμη σημαντικό να λεχθεί ότι η συνεχής καταπάτηση των δικαιωμάτων των πολιτών –με πρώτα τα εργασιακά δικαιώματα- που συμβαίνει συχνά ωφελιμιστικά εξαιτίας της εκμετάλλευσης της σημερινής δύσκολης οικονομικής κατάστασης από τους εκάστοτε ισχυρούς της οικονομίας έχει οδηγήσει τον απλό κόσμο στην έλλειψη πνεύματος συνεργασίας προς τον κρατικό μηχανισμό σε σχέση με την οργάνωση και την τακτοποίηση του κρίσιμου εθνικού οικονομικού ζητήματος που ταλανίζει την χώρα.

Η λιτότητα στην οποία έχει περιέλθει η εγχώρια κοινωνία τα τελευταία χρόνια είναι μεγάλη και έντονη. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει καμία ελπίδα για ανάπτυξη αν η χώρα συνεχίσει να πορεύεται με τα ισχύοντα μέτρα, αφού όλα τα χρήματα προωθούνται για την αποπληρωμή των δανείων και των τόκων τους. Αυτά όμως είναι κατά κανόνα αδύνατο να εξοφληθούν κάτω από τους συγκεκριμένους μνημονιακούς όρους. Από την άλλη μεριά, ο χειμαρρος των αποκρατικοποιήσεων και της αξιοποίησης των εγχώριων πόρων από εξωτερικές δυνάμεις και φορείς δεν επιτρέπει στην Ελλάδα να δρομολογήσει καμία πραγματική ανάπτυξη, εφόσον τίποτα δεν είναι στο σύνολό του κτήμα ελληνικής κυριότητας.

Εξαιτίας του Μνημονίου, οι άνεργοι ξεπερνούν σήμερα το 1.500.000, ενώ φαίνεται πως έχουν κλείσει περίπου 300.000 επιχειρήσεις. Μέσα στο διάστημα της τετραετίας του 2008-2012 η ύφεση άγγιξε το 6.2%. Παράλληλα, η αποχή των πολιτικών από κάθε μορφή ουσιαστικής διαπραγμάτευσης και η αδιαφορία τους για τις συνέπειες και την ισχύ του Μνημονίου έχουν διχάσει τον λαό και έχουν καλλιεργήσει την πτόλωση¹⁹.

Για τα πρακτικά αποτελέσματα της οικονομικής συνθήκης μεταξύ Ελλάδας κι Ευρώπης ο Στέργιος Σκαπέρδας στο άρθρο του «Οι συνέπειες του δεύτερου Μνημονίου» σημειώνει ότι βάσει της πιο αισιόδοξης δυνατής οπτικής το δημόσιο χρέος θα μπορούσε να κατεβεί στο 120% του ΑΕΠ γύρω στα 2020, αλλά ακόμη κι αυτή η «ελπιδοφόρα» πτώση αφορά σε ποσοστό πολύ υψηλότερο από όσο ήταν στην αρχή της κρίσης όταν η Ελλάδα σταμάτησε να χρηματοδοτείται από τις διεθνείς αγορές. Ο ίδιος επιστημονικός συντάκτης βρίσκει ότι ένα τέτοιο επίπεδο χρέους δεν είναι καθόλου βιώσιμο κι ούτε θα μπορούσε να νοηθεί ως τέτοιο από οποιονδήποτε αξιόλογο και σοβαρό οικονομικό αναλυτή. Με λίγα λόγια η κανονική πληρωμή ακόμη και μόνο των τόκων θα σημαίνει συνεχή συρρίκνωση του εθνικού εισοδήματος και ακόμη χαμηλότερη δυνατότητα εξυπηρέτησης του χρέους στο μέλλον, αφού η συμφωνία δανεισμού συνάφθηκε υπό εντελώς αταίριαστους όρους.

¹⁹ Πρβλ. Λυσιάνθη Μ., «Το Μνημόνιο μεταρρύθμισε την... ανεργία», *Εφημερίδα Statesmen*, 8.06.2012.

Συνεχίζει τονίζοντας ότι μολονότι στην αρχή της κρίσης η συντριπτική πλειονότητα του χρέους διευθετούνταν από το ελληνικό δίκαιο, τώρα πια το μεγαλύτερο μέρος των δανείων το χρωστάμε στις άλλες χώρες της Ευρωζώνης και στο ΔΝΤ. Αν όμως το ιδιωτικό χρέος θα οργανωθεί κάτω από το αγγλικό δίκαιο, αυτό σημαίνει πως το νέο χρέος, αν και δεν είναι βιώσιμο, είναι δυσκολότερο και να αθετηθεί και, σε περίπτωση εξόδου από την Ευρωζώνη, να μετατραπεί στο νέο εθνικό νόμισμα, αφού το αγγλικό δίκαιο προστατεύει και ωφελεί κατά κανόνα τον δανειστή.

Λίγο παρακάτω, στο ίδιο άρθρο ο δημοσιογράφος αναφέρεται ξεκάθαρα στην αποτελεσματικότητα των Μνημονίων, η οποία έχει συστηματικά τεθεί υπό αμφισβήτηση από γνωστές προσωπικότητες της Οικονομίας που απασχολούν τόσο το ελληνικό, όσο και το διεθνές προσκήνιο. Υποστηρίζει ότι βάσει των τεκμηρίων και των ερευνητικών πορισμάτων η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας δεν έχει βελτιωθεί, παρά την ύφεση τεσσάρων συνεχών ετών, την υψηλή φορολόγηση και την σφιχτή δημοσιονομική πολιτική. Αυτό το γεγονός δεν αποδεικνύεται καθόλου παράδοξο αν λάβουμε υπόψη ότι η εσωτερική υποτίμηση που έχει να κάνει με την μείωση των μισθών και τιμών δεν έχει αποδώσει πουθενά ως μέθοδος ανάκτησης ανταγωνιστικότητας χωρίς να καταστρέψει πρώτα ολοσχερώς την οικονομία. Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο που κάνει την εσωτερική υποτίμηση πολύ πιο σκληρή είναι πως, καθώς οι μισθοί πέφτουν, η αξία των ντόπιων ιδιωτικών χρεών δεν προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες, πράγμα που οδηγεί εν τέλει σε

μεγαλύτερες μειώσεις στην κατανάλωση και σε μαζικές χρεοκοπίες, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν σε περιστολή των πιστώσεων, περαιτέρω συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και αύξηση της ανεργίας. Υπάρχει ωστόσο, κατά τον συντάκτη μια εναλλακτική λύση η οποία βοηθά στην πράξη την ανάκτηση της χαμένης ανταγωνιστικότητας και δεν είναι άλλη από την εξωτερική υποτίμηση, η οποία όμως χρειάζεται εθνικό νόμισμα²⁰.

Επιπρόσθετα, με την άρνηση των ελληνικών δικαιωμάτων επί της εθνικής κυριαρχίας, όπως αυτή ορίστηκε στο κείμενο της Σύμβασης Δανειακής Διευκόλυνσης και με την εκμετάλλευση των εθνικών πόρων (πετρέλαιο, αιολική ενέργεια, τουρισμός κ.α.) από εξωγενείς δυνάμεις, οι δανειστές μπορούν κι επιχειρούν να μετατρέψουν τους πολίτες της χώρας σε φθινό ευέλικτο επιστημονικό δυναμικό. Ακόμη, έχει γνωστοποιηθεί η διάθεση να εξαγοράσουν τις δημόσιες επιχειρήσεις και να εκμεταλλευτούν οικονομικά κι επενδυτικά την εθνική γη για εξευτελιστικά χρηματικά ποσά ή με αντάλλαγμα βραχυπρόθεσμες δανειακές διευκολύνσεις²¹.

Κλείνοντας, είναι δόκιμο να διερευνηθούν οι συνέπειες της οικονομικής δυσχέρειας και των μνημονιακών συμφωνιών στις εξωτερικές σχέσεις της χώρας με την Ευρώπη. Δυστυχώς η χρονική εγγύτητα δεν επιτρέπει βαθιά κι απόλυτα συμπεράσματα, ούτε ακριβείς κι αντικειμενικές θεωρήσεις.

²⁰ Βλ. Σκαπέρδας Σ., «Οι συνέπειες του δευτέρου Μνημονίου», *Καθημερινή*, 24.03.2012

²¹ Βλ. Τόλιος, Γ., Το «επαχθές» χρέος, μηχανισμός οικονομικής εκμετάλλευσης και εθνικής κηδεμονίας, *Μαρξιστική Σκέψη*, 2011.

Μπορούμε, ωστόσο, με βεβαιότητα να μιλήσουμε για την ρατσιστική προπαγάνδα που καλλιεργήθηκε από τον πυρήνα της γερμανικής κυβερνητικής πολιτικής ενάντια των Ελλήνων πολιτών και της κουλτούρας τους. Πολύ συχνά τα γερμανικά Μέσα μίλησαν για μια νοοτροπία «ανευθυνότητας και παρασιτισμού» των Ελλήνων, οι οποίοι δεν σταματούν να επιβαρύνουν την Ευρώπη και να διαλύουν το κλίμα συνεργασίας με την κακή τους πολιτισμική συμπεριφορά. Από το 2010 οι γερμανικές εφημερίδες έχουν δημοσιεύσει άρθρα και φωτογραφίες με πρωτοφανές ρατσιστικό περιεχόμενο εις βάρος των Ελλήνων. Χαρακτηριστικότερο υπήρξε το εξώφυλλο του περιοδικού Focus όπου απεικονίστηκε το άγαλμα της Αφροδίτης της Μήλου να προβαίνει σε άσεμνες χειρονομίες προς τους Έλληνες.

Σε οικονομικό επίπεδο, η Ευρώπη δεν έχει σταματήσει να δανείζει το ελληνικό κράτος προκειμένου εκείνο με την σειρά του να εξοφλεί τους τόκους των δανείων. Ωστόσο, οι όροι δανεισμού γίνονται όλο και πιο δυσβάσταχτοι, όλο και πιο ακραία τοκογλυφικοί. Καθώς όμως η πιστοληπτική δυνατότητα της χώρας παραμένει χαμηλή, οι επενδυτικές πρωτοβουλίες παραμένουν σπάνιες και διστακτικές.

Ενότητα 4^η: Συμπεράσματα

Σε πολλά σημεία της εργασίας αυτής έχει γίνει λόγος για την χρονική εγγύτητα που χαρακτηρίζει την σχέση της μελέτης που έχετε στα χέρια σας με τα γεγονότα τα οποία περιγράφονται και εξετάζονται σε αυτήν. Παρόλα αυτά η εξαγωγή βέβαιων συμπερασμάτων δεν είναι ακατόρθωτη και γίνεται όλο και πιο ακριβής όταν λαμβάνονται υπόψη οι παρόμοιες περιπτώσεις άλλων χωρών που βρέθηκαν άξαφνα υπό την κηδεμονία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου κι έκτοτε κατέρρευσαν ριζικά όσον αφορά την οικονομία και την κρατική οργάνωση.

Παραδείγματος χάριν έχει πολλές φορές ειπωθεί ότι η έλευση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου επηρεάζει ακόμη και τον προσδόκιμο δείκτη ζωής σε μια χώρα²². Στην περίπτωση της Ελλάδας θα χρειαστούν αρκετά χρόνια για να επαληθευθεί η εγκυρότητα αυτής της τοποθέτησης, αν όμως εξετάσουμε την περίπτωση της Γουατεμάλα η υπόθεση γίνεται πιο διαφωτιστική. Εκεί, ο μέσος όρος ζωής όχι μόνο μειωνόταν κατά έναν χρόνο για κάθε έτος παραμονής του μηχανισμού στήριξης στην χώρα, αλλά κι ένα αξιοπρόσεκτο ποσοστό των βρεφών και των παιδιών άρχισε να εμφανίζει συμπτώματα νοητικής

²² Βλ. Παπαγεωργίου Β., «Προσδόκιμο ζωής και οι υπαίτιοι του εγκλήματος», *Ριζοσπάστης*, 20.07.2012 και Κέλλη Στ., «Μειώνεται το προσδόκιμο ζωής σε όποια χώρα μπαίνει στο ΔΝΤ», *Τοπική Φωνή της Πρέβεζας*, 23.07.2012.

υστέρησης λόγω του υποσιτισμού των μητέρων κατά την εγκυμοσύνη τους. Μάλιστα τα συμπληρώματα διατροφής γίνονταν όλο και πιο ακριβά, αφού θεωρήθηκαν «φαρμακευτικά προϊόντα. Έτσι, τόσο οι μητέρες όσο και τα μικρά παιδιά αναγκάζονταν να αρκούνται στα ελάχιστα βιοποριστικά μέσα. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο το γεγονός ότι κατά το καθεστώς του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στην Γουατεμάλα ένα στα τρία παιδιά εμφάνισε σοβαρότατα προβλήματα υγείας που κυμαίνονταν από την απλή αδυναμία να σταθεί αυτόνομα στα πόδια του έως τον θάνατο λόγω κακής διατροφής και χαμηλής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης²³.

Εμμένοντας στο παράδειγμα της Γουατεμάλα, παρατηρούμε ότι η βελτίωση των ρυθμών ανάπτυξης μιας χώρας χάρη στην ευρωπαϊκή παρέμβαση δεν συνεπάγεται την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της. Πράγματι, στην Γουατεμάλα της πλούσιας αγροτικής παραγωγής και των πεινασμένων κατοίκων, το κράτος βελτίωσε τις επιδόσεις του παρουσιάζοντας ρυθμό ανάπτυξης περίπου στο 4-7% ετησίως έπειτα από την παρέμβαση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, όμως οι άνθρωποι στην μεγάλη τους πλειοψηφία πέθαιναν από την πείνα, την υπερκόπωση και την έλλειψη φαρμάκων²⁴.

²³ Βλ. De Sagastizabal R., "Is time to abandon the IMF?", *The Guatemala Press*: 12.10.2011.

²⁴ Βλ. Νικολαΐδης Γ. (2012), *ό.π.*

Η αποτυχία της διεθνούς παρέμβασης να εξυγιάνει την οικονομία του κράτους στο οποίο παρεμβαίνει είναι πια συστηματική, δεδομένη και πάνω απ' όλα σκόπιμη. Σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η παρουσία του Ταμείου σε ένα κράτος έχει χαρακτήρα καθαρά ωφελιμιστικό. Για παράδειγμα η Ουγγαρία πέτυχε την μείωση του δημόσιου ελλείμματος με την είσοδο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, αλλά η λιτότητα έφερε σε τέτοια ένδεια τους πολίτες, ώστε σύντομα καταψήφισαν τα μνημονιακά κόμματα και ανέδειξαν στην εξουσία το σοσιαλδημοκρατικό αντιμνημονιακό κόμμα. Μόνο τότε το ουγγρικό κράτος κατόρθωσε να βελτιώσει την οικονομική του κατάσταση, αφού επέβαλλε την αποχώρηση του ελεγκτικού μηχανισμού, την αποκήρυξη μέρους της μνημονιακής συμφωνίας, την παύση της επιβολής επιπλέον περικοπών και την φορολόγηση των τραπεζών. Όντως, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είχε φροντίσει να χτυπήσει μόνο τα ευπαθή οικονομικά στρώματα καλλιεργώντας έτσι το κατάλληλο έδαφος για την έλευση και την εγκατάσταση νόμιμου κεφαλαιοκρατικού καθεστώτος στην Ουγγαρία²⁵.

Τέλος, στην Αργεντινή η φερόμενη ως σωτήρια παρέμβαση του Ταμείου οδήγησε σταδιακά όχι μόνο στην εξαθλίωση του λαού, αλλά και στην κατάσχεση σημαντικού μέρους των τραπεζικών του καταθέσεων. Μέχρι την λαϊκή και πολιτική αποκήρυξη του Νομισματικού Ελέγχου, η Αργεντινή είχε

²⁵ Πρβλ. Brown, A., Hungary and IMF. A Washington Wipe-Out, *The Economist*, 13.01.2012 και Zoltan S., "Hungary suffers second downgrade to junk as IMF talks stall", *Business Week*: 04.01.2012.

υποστεί τραγικές εκπτώσεις στην Παιδεία, την διάλυση της Δημόσιας Υγείας, την κατάργηση κάθε είδους προστασίας του εργαζομένου και την υπερβολική αύξηση του πληθωρισμού²⁶.

Η περίπτωση της Ελλάδας δεν απέχει πολύ από αυτά τα παραδείγματα. Κατά την γνώμη μου, μένει μόνο ο χρόνος να αποδείξει την εσκεμμένη αποτυχία της παρέμβασης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στην διαχείριση της ελληνικής λογιστικής. Άλλωστε, από το 2010, το έτος του πρώτου Μνημονίου, τα μέτρα που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα αφορούν στην αύξηση της φορολόγησης, την μείωση των δαπανών και την αύξηση των ρυθμών εργασίας, χωρίς όμως να παρεμβαίνουν πραγματικά για την πάταξη της φοροδιαφυγής, τον εξορθολογισμό της φορολόγησης ανάλογα με τις ετήσιες απολαβές του κάθε πολίτη, τον περιορισμό της οικονομικής αυθαιρεσίας. Αντίθετα, όλα τα μέτρα που έχουν παρθεί ως τώρα έχουν συνθλίψει τα δημοκρατικά κεκτημένα πολλών δεκαετιών κι έχουν μεγαλώσει το χάσμα ανάμεσα στους φτωχούς και τους πλούσιους.

Βέβαια υπάρχουν μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσαν να οργανωθούν και να εφαρμοστούν ώστε να επιτευχθεί η πολυπόθητη εξυγίανση του ελληνικού κράτους. Για παράδειγμα με μια σειρά συνταγματικών αλλαγών θα μπορούσε να περιοριστεί η αυθαιρεσία των πολιτικών προσώπων στην λήψη των

²⁶ Βλ. ενδεικτικά Blustein, P. (2005) *And the money kept rolling in*, Perseus Books Groups, USA.

αποφάσεων και να αποφευχθεί σε πολλές περιπτώσεις το ίδιο όφελος που απορρέει η σύναψη διακρατικών συμφωνιών. Η διασφάλιση της ισότητας τόσο των απλών πολιτών, όσο και ισχυρών επιχειρηματικών και των μελών του κοινοβουλίου απέναντι στην δικαιοσύνη θα μπορούσε να εξασφαλίσει την δημοκρατικότητα του πολιτεύματος και να το προφυλάξει από εξωτερικές και εσωτερικές «επιθέσεις». Μια σημαντική τομή που θα μπορούσε να συμβεί στο ισχύον σύστημα σε αυτό το πλαίσιο είναι η κατάργηση της βουλευτικής ασυλίας και της βουλευτικής ανευθυνότητας. Ακόμη, η σύσταση ανεξάρτητης ελεγκτικής επιτροπής επί των λογιστικών ζητημάτων, η οποία με διαφάνεια και ακριβολογία θα δημοσιεύει οικονομικά στοιχεία και πορίσματα μπορεί να ενισχύσει την καθιέρωση κάποιας σχετικής δικαιοκρατίας στην χώρα.

Όμως καμιά ουσιαστική αλλαγή δεν μπορεί να υπάρξει προτού αποκηρυχθεί η μνημονιακή συμφωνία τόσο ως αξίωση που εναντιώνεται στο δημοκρατικό πολίτευμα της Ελλάδας και θέτει σε κίνδυνο την επιβίωση των πολιτών της, όσο και σαν συμφωνία που εκμεταλλεύεται την δυσμενή θέση του δανειζόμενου και του επιβάλλει τοκογλυφικούς όρους.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Ασδραχάς, Σ. (1988), *Οικονομία και νοοτροπίες*, Ερμής, Αθήνα.

Καζάκης, Δ. (2011), *Η Ελληνική Πομπηία. Το χρονικό μιας προαναγγελθείσας χρεοκοπίας*, Το Ποντίκι, Αθήνα.

Κοτζιάς, Ν. (2012), *Η πολιτική σωτηρίας ενάντια στην Τρόικα*, Λιβάνη, Αθήνα.

Μακαρέζος, Ν. (2006) *Η Οικονομία της Ελλάδος*, Αθήνα.

Μανωλόπουλος, Ι. (2012), *Το «Επαχθές» Χρέος της Ελλάδας*, Μελάρι, Αθήνα.

Μαραβέγιας, Ν., Σακελλαρόπουλος Θ. (2006), *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα: Οικονομία, κοινωνία και πολιτικές*, Διόνικος, Αθήνα

Ρωμαίος, Γ. (2012), *Η Ελλάδα των Δανείων και των Χρεοκοπιών*, Πατάκης, Αθήνα

Τσουλιφίδης, Λ. (2011), *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Συλλογικό έργο (2011), *Οικονομική κρίση και Ελλάδα*, Gutenberg, Αθήνα

Συλλογικό έργο (2009), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση: παρόν, παρελθόν και μέλλον*, Θεμέλιο, Αθήνα.

Baker, K., Powell, G. (2010), *Understanding Financial Management. A Practical Guide*, Blackwell Publishing, Oxford.

Blustein, P. (2005) *And the money kept rolling in*, Perseus Books Groups, USA.

Knight, J. (2010), *The Euro Crisis for Dummies*, John Wiley & Sons, West Sussex.

Habermas J. (2012), *European Union. A response*, Polity Press, Cambridge.

Madura, J. (2010), *International Financial Management*, South-Western Cengage Learning, USA.

Mazower, M. (2009), *Η Ελλάδα και η Οικονομική Κρίση του Μεσοπολέμου*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.

Stickney, C., Weil, R., Schipper, K., Francis, J. (2009), *Financial Accountings. An Introduction to Concepts, Methods and Uses*, South-Western Cengage Learning, USA.

Άρθρα

Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας (2010), «Δαπάνες και περικοπές Υγείας την περίοδο του Μνημονίου. Αφιέρωμα: Οικονομική Κρίση και Υγεία», *Τα Νέα της ΕΟΠΕ*.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Προγραμματισμού 1.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Προγραμματισμού 2.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2011), Μνημόνιο 2.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2010), Μνημόνιο.

Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2010), Σύμβαση Δανειακής Διευκόλυνσης.

Καρανίκας Χ., «Το χρονικό ενός προαναγγελθέντος εκτροχιασμού», *Η Καθημερινή*: 31.07.2010.

Κατσανεβάκη Ζ., «4009/2011: Το Μνημόνιο για την Παιδεία», *www.alfavita.gr*. 22.02.2012.

Κέλλη Στ., «Μειώνεται το προσδόκιμο ζωής σε όποια χώρα μπαίνει στο ΔΝΤ», *Τοπική Φωνή της Πρέβεζας*: 23.07.2012.

Κοτσιφάκης Θ., «Τα μνημόνια καταστρέφουν την Δημόσια Παιδεία», *http://www.paideianet.gr*. 22.05.2011.

Λυσιάνθη Μ., «Το Μνημόνιο μεταρρύθμισε την... ανεργία», *Εφημερίδα Statesmen*: 8.06.2012.

Μεγαλοοικονόμου, Θ., «Οι ζοφερές επιπτώσεις των μέτρων της ΕΕ και του ΔΝΤ στην Ψυχική Υγεία και την Ψυχολογία της Αντίστασης», *Ελευθεροτυπία*. 20.09.2011.

Μήλιος, Γ., «Βία, μάζες, εξεγέρσεις», *Θέσεις*, τχ. 107, Απρίλιος-Ιούνιος 2009.

Νίκας, Σ., «Τρίτη υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας τον Δεκέμβριο», *Η Καθημερινή*. 23.12.2009.

Νικολαΐδης, Γ., «Παραλληλισμοί των επιπτώσεων των πολιτικών του ΔΝΤ στην Ελλάδα και διεθνώς», *Δρόμος*, 13.4.2012.

Παπαγεωργίου, Β., «Προσδόκιμο ζωής και οι υπαίτιοι του εγκλήματος», *Ριζοσπάστης*. 20.07.2012

Σημίτης, Κ., Στουρνάρας, Γ., «Δεν φταίει η Ελλάδα για την κρίση στην Ευρωζώνη», *Ημερησία*. 27.4.2011.

Σκαπέρδας, Στ., «Οι συνέπειες του δεύτερου Μνημονίου», *Η Καθημερινή*. 24.07.2012.

Στεργίου, Λ., «Πως ξεκίνησε η Οικονομική Κρίση του 2008», *Καθημερινή*. 26.10.2008.

Τόλιος, Γ., Το «επαχθές» χρέος, μηχανισμός οικονομικής εκμετάλλευσης και εθνικής κηδεμονίας, *Μαρξιστική Σκέψη*. 2011.

Brown, A., Hungary and IMF. A Washington Wipe-Out, *The Economist*, 13.01.2012.

De Sagastizabal, R., "Is time to abandon the IMF?", *The Guatemala Press*, 12.10.2011.

Waitzkin, H., «Όπου πήγε το ΔΝΤ είχαμε επιπτώσεις στην Υγεία». Συνέντευξη στην Μ. Λουκά, *Ελευθεροτυπία*, 16.10.2011.

Zoltan S., "Hungary suffers second downgrade to junk as IMF talks stall", *Business Week*, 04.01.2012.